

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Лихова С.Я.

«___» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність
Тема: «Договірне регулювання сімейних відносин»

Виконавець: студентка 2 курсу, групи ПР-201Мз В'ялова Єлизавета Павлівна

Керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу

Грабовська Ганна Миронівна

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права і процесу

Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Лихова С.Я.

«_____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

1. Тема роботи: «Договірне регулювання сімейних відносин»
затверджена наказом ректора від 24 вересня 2020 р. № 1771/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 05 жовтня 2020 р. по 13 грудня 2020 р.; з 21 грудня по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки:
 - окреслити правові засади регулювання сімейних відносин;
 - розкрити поняття договору як джерела сімейно-правових відносин;
 - окреслити поняття та ознаки шлюбного договору як джерела регулювання сімейних правовідносин;
 - розкрити зміст шлюбного договору;
 - з'ясувати місце і роль договірних конструкції у сфері регулювання сімейних правовідносин;
 - класифікувати договори у сфері регулювання сімейних правовідносин;
 - розробити науково обґрунтовані рекомендації із застосування сімейного законодавства, а також надати пропозиції щодо вдосконалення окремих нормативно-правових приписів у частині, яка стосується досліджуваної проблеми.
5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 01.10.2020	виконано

2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 05.10.2020	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 26.10.2020	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 30.10.2020	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 11.11.2020	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 20.11.2020	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 29.11.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 05.12.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 10.12.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 05.10.2020 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Обмеження права власності»: 100 сторінок, 80 використаних джерел.

ДОГОВІР, ШЛЮБНО-СІМЕЙНИЙ ДОГОВІР, СІМЕЙНІ ДОГОВОРИ, УГОДА, ПРАВО, СІМЕЙНИЙ КОДЕКС

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають між подружжям при укладенні ними договорів.

Предметом дослідження є сутність і значення договору як джерела регулювання сімейних відносин.

Метою дослідження є аналіз договорів, що є джерелом сімейно-правових відносин та визначення найбільш значущих теоретичних і практичних проблем, які стосуються договірного регулювання сімейних правовідносин.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. З використанням діалектичного методу з'ясовувалась правова сутність договірного регулювання досліджуваних правовідносин. Історико-правовий метод використовувався при дослідженні становлення і розширення договірних засад регулювання відносин подружжя. Використання системно-структурного методу дозволило визначити місце кожного договору в загальній системі джерел регулювання сімейних правовідносин, а ще виявити притаманні їм сутнісні ознаки.

Практичне значення одержаних результатів 1) у законотворчій діяльності - для внесення змін до Сімейного кодексу України щодо шлюбного договору; 2) у правозастосовній діяльності – судами під час розгляду справ даної категорії 3) у науково-дослідницьких цілях - для подальших досліджень у сфері договірного регулювання майнових відносин подружжя; 4) у навчальному процесі - при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників, викладанні курсу «Сімейне право».

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Теоретичні основи договірного регулювання сімейно-правових відносин.....	12
1.1. Правові засади регулювання сімейних відносин	12
1.2. Поняття договору як джерела сімейно-правових відносин.....	22
Розділ 2. Система договорів у сімейно-правових відносинах.....	40
2.1. Шлюбний договір	40
2.2. Інші договірні конструкції у сфері регулювання сімейних правовідносин	55
Висновки	71
Список використаних джерел	75
Додатки	83

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі закономірною є тенденція до перебудови гармонізації відносин у найприватнішій сфері життя суспільства – усередині родини – на договірних засадах самими її членами без впливів будь-яких публічних органів та держави в цілому.

Сьогодні можна з впевненістю говорити про той факт, що формування системи сімейно-правових договорів почалося саме із законодавчого закріплення можливості подружжя укладати між собою відповідні договори стосовно належного їм майна, пізніше в чоловіка і дружини з'явилася забезпечена законодавцем можливість укладати також і шлюбні договори. Це є свідченням усталеності майнових договорів подружжя і практика їх застосування, яка щороку збільшується, наочно відзеркалює реальні перспективи розвитку цих договірних конструкцій під час регулювання відносин подружжя.

Шлюбний договір є одним з сімейно-правових договорів, аналізу та дослідженню якого в українській науці приділялася найбільша увага, що зумовлюється сьогодні значним періодом його «законодавчого існування». Багато аспектів цього контрасту піддавалися вивченню науковцями, велика кількість проблем викрита і окремі з них були розв'язані. Однак говорити щодо досконалості правового регулювання цієї групи відносин між чоловіком і дружиною ще рано. Із поширенням законодавчого регулювання значної чисельності немайнових сімейних відносин постала потреба перегляду та удосконалення предмету шлюбного договору. Слід звернути увагу на той факт, що у юридичній літературі немає загальної думки щодо природи цього договору. Так одні автори вважають недоцільним використовувати поняття контракту стосовно майнових відносин подружжя і замінюють його до прикладу такими термінами, як «згода», «юридичний акт», «двосторонній акт». Це тісно пов'язано з тим, що поняття правочину

передбачає наявність майнових відносин між сторонами, що не характерно для відносин у сім'ї.

Правове регулювання договірних відносин у сімейному праві сьогодні є об'єктом пильної уваги з боку як науковців, так і законотворців. Однак протягом низки останніх десятиліть вони аналізувалися тільки в межах цивільного законодавства або дослідження подружніх договірних конструкцій, зокрема, шлюбного договору. Аналізуючи положення Сімейного кодексу України (СКУ), можна узагальнити про появу цілого комплексу нових різновидів сімейних договорів. Поступово формується нотаріальна та судова практика укладення сімейних договорів. Актуальність даного дослідження зумовлена також тим, що в СК України використовуються такі договірні конструкції, як правочин, договір і домовленість.

Однак, незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам правового регулювання майнових відносин у сім'ї, теорія договору в сімейному праві потребує подальшої розробки. Це вимагає теоретичного аналізу правових засад договірної регуляції відносин подружжя, визначення місця договору як джерела сімейного права в механізмі правового регулювання сімейних відносин, надання науково обґрунтованих рекомендацій щодо застосування норм сімейного законодавства.

Сформульовані у роботі теоретичні висновки, практичні рекомендації та інші результати дослідження ґрунтуються на працях українських і зарубіжних учених-юристів у галузі цивільного та сімейного права: В. К. Антошкіна, В. О. Бажанова, С. М. Бервено, О. О. Білик, В. І. Борисова, І. В. Венедіктова, О. В. Григоренко, А. Б. Гриняк, Н. Ф. Звенигородська, В. Ю. Євко, І. В. Жилінкова, Ж. В. Завальна, К. А. Казарян, Ю. В. Коренга, Л. В. Красицька, Є. П. Лапіна, Б. К. Левківський, Л. В. Липець, Р. А. Майданик, Д. О. Маріц, Є. О. Мічурін, В. П. Мироненко, О. В. Михальнюк, Л. А. Музика, Я. В. Новохатська, А. О. Овчатова-Редько, О. С. Олійник, О. В. Розгон, І. В.

Спасибо-Фатеева, Р. І. Таш'ян, В. І. Труба, Д. І. Фолошня, Л. А. Хурцилава, С. Ю. Чашкова, О. А. Шершньова, С. І. Шимон, О. А. Явор та ін..

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є аналіз договорів, що є джерелом сімейно-правових відносин та визначення найбільш значущих теоретичних і практичних проблем, які стосуються договірного регулювання сімейних правовідносин.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- окреслити правові засади регулювання сімейних відносин;
- розкрити поняття договору як джерела сімейно-правових відносин;
- окреслити поняття та ознаки шлюбного договору як джерела регулювання сімейних правовідносин;
- розкрити зміст шлюбного договору;
- з'ясувати місце і роль договірних конструкції у сфері регулювання сімейних правовідносин;
- класифікувати договори у сфері регулювання сімейних правовідносин;
- розробити науково обґрунтовані рекомендації із застосування сімейного законодавства, а також надати пропозиції щодо вдосконалення окремих нормативно-правових приписів у частині, яка стосується досліджуваної проблеми.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають між подружжям при укладенні ними договорів.

Предметом дослідження є сутність і значення договору як джерела регулювання сімейних відносин.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. З використанням діалектичного методу з'ясовувалась правова сутність договірного регулювання досліджуваних правовідносин. Історико-правовий метод використовувався при дослідженні становлення і розширення договірних засад регулювання відносин подружжя. Використання системно-

структурного методу дозволило визначити місце кожного договору в загальній системі джерел регулювання сімейних правовідносин, а ще виявити притаманні їм сутнісні ознаки. Формально-логічний метод надав можливість дослідити порядок укладення, виконання, розірвання окремих договорів в сфері сімейних відносин

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у дослідженні на підставі комплексного підходу до аналізу механізму правового регулювання відносин, які виникають між членами сім'ї, визначаються сутність, поняття, специфічні риси договору як джерела сімейних правовідносин.

1. Одержали подальший розвиток теоретичні висновки щодо місця договору серед інших джерел сімейно-правових відносин.

2. Доповнено класифікацію договорів подружжя, яка надає можливість відрізняти одну групу договорів від іншої залежно від наявності або відсутності певної ознаки. Наведено класифікацію договорів стосовно подружнього майна, відповідно до якої виокремлюються: договори, спрямовані на встановлення та зміну правового режиму майна подружжя, і договори, що визначають порядок користування майном. Серед договорів першої групи називаються ті, які прямо визначені у законі (поіменовані договори), та договори, котрі сторони можуть укладати, навіть якщо вони не передбачені у відповідних нормативно-правових актах, але відповідають їх засадам (непоіменовані договори.) Серед договорів другої групи виокремлюються договори подружжя про користування їх спільним майном та договори подружжя про користування їх роздільним майном.

3. Одержали подальший розвиток теоретичні розробки щодо поняття, змісту, особливостей суб'єктного складу, порядку укладення і виконання, а також наслідків порушення як поіменованих, так і непоіменованих договорів подружжя щодо належного їм спільного та роздільного майна.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у роботі положення можуть бути використані: 1) у законотворчій діяльності - для внесення змін до Сімейного кодексу України щодо шлюбного договору; 2) у правозастосовній діяльності – судами під час розгляду справ даної категорії 3) у науково-дослідницьких цілях - для подальших досліджень у сфері договірної регулювання майнових відносин подружжя; 4) у навчальному процесі - при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників, викладанні курсу «Сімейне право».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

1.1. Правові засади регулювання сімейних відносин

Правове регулювання сімейних правовідносин складає одне із найважливіших завдань українського права. Це виділяється тією роллю, котру займає в сучасному українському суспільстві сім'я. Сім'я виконує функцію продовження людського роду, виконує господарсько-економічні завдання, являється суспільною формою, через котру членами суспільства реалізуються потреби в духовному, інтелектуальному інтимному спілкуванні, проявленні взаємної турботи і взаємної уваги. Сім'я приймає активну участь у вихованні підростаючого покоління, гармонійному розвитку його духовних і фізичних сил.

Слід відмітити, що сімейне право, регулює групу суспільних відносин, але по своїй сутті представляє собою різновидність відносин, які входять в предмет цивільного права. Вказані відносини достатньо численні і різнопланові, однак саме їх виділення в особливу групу свідчить про наявність у них загальних рис, завдяки котрим вони відмежовуються від інших відносин, які регулюються цивільним правом.

В даний час в Україні продовжуються досить серйозні перетворення в соціальній, економічній, політичній сфері, котрі були розпочаті в 90 роки минулого століття. Не виключенням являється сімейне законодавство. Проходить процес формування нових правових інститутів, що приводить до ускладнення системи сімейного права. Необхідний комплексний аналіз існуючих протиріч і прогалин правового регулювання сімейних правовідносин, вироблення пропозицій по можливій зміні законодавства з ціллю його оптимізації. Наявність таких протиріч і прогалин часто приводить до порушення правових інтересів учасників сімейних відносин, що

відображається на кількості судових спорів, коли судова практика, на жаль не завжди однакова.

В останній час посилюється значення договірного регулювання сімейних відносин. Відповідно потребується вироблення теоретичних положень про значення сімейного законодавства.

Таким чином, не викликає сумнівів що тема дослідження дипломної роботи на сьогоднішній день досить актуальна як в науковому, так і в практичному відношенні.

Серед авторів, які на протязі багатьох років приділили увагу цим актуальним проблемам можна виокремити: М.В. Антонопольську, Ю.Ф. Беспалова, Т.В. Боднар, І.О. Дзеру, М.Н. Марченко, З.М. Ромовську, О.А. Явор.

Так, Антошкіна В.К. досліджуючи правові засоби, за допомогою яких здійснюється правове регулювання відносин подружжя, визначає, що існують дві групи таких засобів. Перша група правових засобів забезпечує загальнонормативний вплив на сімейні відносини. До них, зокрема, належать положення міжнародних договорів та конвенцій, норми Конституції України, Сімейного та Цивільного кодексів України, законів України тощо. За допомогою правових засобів другої групи здійснюється індивідуалізація масштабів поведінки конкретних суб'єктів. До цієї групи правових засобів належать правозастосовні акти, які видаються державними органами і посадовими особами, та індивідуальні акти, що вчиняються безпосередньо подружжям, тобто договори [1,с.191].

Щодо правових засад регулювання сімейних відносин, то тут варто звернути увагу на джерела сімейного права. Боднар Т.В. виділяє три види джерел сімейного права: нормативно-правові акти (у тому числі міжнародні договори), договір, звичай [2, с. 39-52]. Що стосується судового прецеденту зазначає науковець, то таке питання в нашій юридичній науці наразі є дискусійним. Можна зазначити, що офіційно судовий прецедент в Україні джерелом права не визнається. Виходячи з цього, можна говорити про роль

судової практики в регулюванні сімейних відносин, а точніше – в забезпеченні однакового застосування судами норм сімейного законодавства.

У наш час сімейне право володіє усталеною системою ключових джерел.

Важливим джерелом сімейного права являється Конституція України. Великого значення для життєдіяльності сімейних правовідносин є ст. 51 і ст. 52 Конституції України відповідно до яких шлюб базується на вільній згоді чоловіка і жінки. Кожен з подружжя має рівні права і обов'язки. Батьки зобов'язані утримувати дітей до повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я материнство, дитинство, батьківство охороняються державою [3].

Ч.3 ст.51 Конституції України забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства і дитинства. Цим визнається, що шлюб, сім'я та народження дітей являється не тільки приватною справою учасників сімейних правовідносин, а має велике суспільне значення.

У ч.3 ст. 52 закріплене важливе положення про те, що утримання та виховання дітей сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. При цьому держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей. Усі положення Конституції, що стосуються сімейних правовідносин, знайшли своє закріплення у Сімейному Кодексі України, як основному джерелі сімейного законодавства.

Діючий Сімейний Кодекс складається з семи розділів, які містять 292 статі. Аналізуючи зміст і характер СК України, З.В. Ромовська вказує у своїх працях на те, що назва «сімейний Кодекс» є кращою за усі попередні [96]. На її думку ця назва є чіткою і лаконічною, хоч і неповною, оскільки СК України регулює не лише відносини між членами сім'ї.

Розділ 1 «Загальні положення» - містить 2 глави: «Сім'я. Регулювання сімейних відносин (ст.1-13) і «Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. В ст. 3 дається законодавче визначення ознак сім'ї, як спільного проживання

осіб, зв'язаність їх спільним побутом, наявність взаємних прав та обов'язків. До підстав створення сім'ї законодавець відніс шлюб, кровне споріднення, усиновлення, а також інші підстави, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Дуже своєчасним і цінним надбанням є положення про можливість відшкодування матеріальної шкоди (збитків) та моральної шкоди тим, хто порушив сімейні права особи у випадках, передбачених СКУ або договором (ч.2 ст. 18 СКУ).

Розділ «Шлюб. Права та обов'язки подружжя містить 9 глав. У цьому розділі на законодавчому рівні дається визначення шлюбу – як сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в державному органі РАЦС.

Отже, законодавець стверджує, правові наслідки породжує лише шлюб, зареєстрований у встановленому законом порядку. У зв'язку з цим ст. 74, яка поширила на майно набуте жінкою та чоловіком, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою правовий режим, що виникає на майно у подружжя, а саме право спільної сумісної власності, виглядає не зовсім коректно. Але таке положення ввійшло в протиріччя з ч.2 ст.21 СК, відповідно до якої проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для поширення у них прав та обов'язків подружжя.

У розділ 111 Сімейного Кодексу України, представляє інтерес для наукового дослідження положення ст. 124 про визначення походження дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю, а також, положення ст.178 Сімейного Кодексу України, відповідно до якої дохід отриманий від використання майна малолітньої дитини, батьки мають право використовувати не тільки для задоволення потреб самої дитини, а також на виховання та утримання інших дітей та на невідкладні потреби сім'ї [5].

Розділ 1V Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування містить 3 глави: усиновлення ст.207-242; опіка і піклування на дітьми ст.243-251; патронат над дітьми ст. 252-256 СКУ. У цьому розділі Сімейного Кодексу встановлюються умови, порядок та правові наслідки усиновлення,

визнання його недійсним, скасування, а також позбавлення усиновлювачів батьківських прав.

Цікавим для вивчення і освідомлення є питання можливості усиновлення повнолітньої особи, встановлених ст. 208 СКУ. Підстави для такого усиновлення можуть бути різні, але вони не повинні суперечити загальним завданням усиновлення як правового інституту. Повнолітня особа може бути усиновленою, тільки якщо вона не має матері або батька, або будучи дитиною (до досягнення повноліття), була позбавлена їхньої турботи. Однак усиновлення повнолітніх осіб визнається не як правило, а як виняток. Обставини, на які слід звернути увагу при усиновленні повнолітньої особи, зазначені в постанові Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». Серед таких обставин вказано, зокрема, необхідність установлення і неможливість оформлення іншого правового зв'язку між особою, яка хоче це зробити (складення заповіту тощо). При цьому звернення до суду із заявою про усиновлення не повинно бути зумовлене бажанням досягти іншого правового наслідку, ніж юридичне оформлення родинного зв'язку (можливо, вже наявного фактично) [6]. Закон не встановлює заборони на усиновлення повнолітньої особи тією, яка має власних дітей, проте на цей факт необхідно зважити виходячи з обставин, що визначають можливість рідних дітей бути спадкоємцями. У кожному конкретному випадку суд при вирішенні питання про усиновлення повнолітньої особи може враховувати й інші обставини.

Важливими, для розвитку інституту сімейного права є інститут патронату, за якими патронатний вихователь виконує свої договірні відносини, а саме забезпечує дитину житлом, одягом, харчуванням, створює їй належні умови для навчання, фізичного і духовного розвитку, захищає дитину, її права та інтереси. Особливість даної форми влаштування дітей в сім'ю науковцями розглядається, як праця [7, с. 128]. В законодавстві не встановлено вимоги до освіти патронатного вихователя. Це може означати,

що дитина має виховуватись, як дитина у звичайній сім'ї, а не замінювати реальні сімейні відносини постійним контролем з боку вихователя. Як уже зазначалося, що для передачі дитини в сім'ю патронатного вихователя необхідна згода дитини, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити ч.1 ст. 171 СК України.

Взагалі патронат відрізняється від інших форм прийняття дітей на виховання договірним і тимчасовим характером. На думку деяких вчених патронат над дітьми – це правовий інститут сімейного, цивільного права і права соціального забезпечення.

Розділ V Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів містить 2 глави: особисті немайнові та обов'язки інших членів сім'ї та родичів та обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів. Коло осіб, до яких віднесено до інших членів сім'ї та родичів складають прабаба та прадід, а також врегульовано їхні особисті немайнові відносини, право на виховання внуків і правнуків бабою та дідом, прабабою та прадідом.

Розділ VI має назву : «застосування Сімейного Кодексу України до іноземців та осіб без громадянства» і вміщує норми, які встановлюють права та обов'язки іноземців та осіб без громадянства у сімейних відносинах та застосування законів іноземних держав при укладенні договорів, які стосуються сімейних відносин, а також при вирішенні судом сімейного спору.

Як встановлено ч.1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Загальне співвідношення між міжнародними договорами України і національним законодавством знайшло своє конкретизоване закріплення відносно сімейного законодавства в ст. 13 СК України, яка встановлює, що частиною національного сімейного законодавства України є міжнародні договори, що регулюють сімейні відносини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо у міжнародному договорі України, укладеному в установленому

порядку містяться інші правила, ніж ті що встановлені відповідним актом сімейного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України. Серед таких можна назвати Конвенцію про права дитини від 20 листопада 1989 року. (набрала чинності для України 27.09.1991 р.); Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996р. (набрала чинності в Україні 01.01.07 р.); Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20.06.1959р. (набрала чинності для України 19.10.2006); Європейська конвенція про правовий статус дітей народжених поза шлюбом від 15.10.1975 р. (набрала чинності в Україні 27.06. 2009 р.) та ін.

Наступним джерелом права сімейних правовідносин є Цивільний Кодекс України. Застосування ЦК України до сімейних відносин встановлено ч.1 ст.9 ЦК України, відповідно до якої слідує положення про те, що у разі відсутності у Сімейному Кодексі України тієї, чи іншої норми, застосовується відповідне положення цивільного законодавства.

Традиційно сімейні відносини регулюються сімейним законодавством. Однак це не означає, що усі питання життя і розвитку сім'ї знаходять висвітлення тільки в сімейному праві [8, с. 22-27.]. Існує думка, що саме тут має відбуватися зв'язок норм цивільного і сімейного права. І таким зв'язком буде виступати субсидіарне застосування норм законодавства, який розуміється, як вид законодавчої техніки, який має на меті розвантажувати законодавство від нераціонального дублювання тотожних та аналогічних норм та понять у суміжних галузях права.

До сімейних відносин можуть застосовуватися такі положення ЦК України при здійсненні подружжям права власності ст.190 – майно; ст. 316 – поняття права власності; ст.317 – зміст права власності; ст. 321 – непорушність права власності на новостворене майно та об'єкти власності на перероблену річ; та ін.

Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства з метою врегулювання сімейних відносин допускається і ст. 8 СК України.

Наприклад до сімейних відносин застосовуються положення глави 29 ЦК України «Захист права власності».

Так, у рішенні Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 26 листопада 2015 року у справі № 442/7472/15-ц суд застосував положення ЦК України про захист права власності до сімейних правовідносин подружжя. Суд розглянув у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовом Особа 1 до Особа 2, про поділ спільного майна подружжя, застосувавши ст.321 ЦК України, згідно з якою власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном. Згідно з цією нормою будь-хто із подружжя має право вимагати захисту свого права від особи, яка перешкоджає йому користуватися і розпоряджатися своїм майном [9].

Далі мова буде йти про аналогію. Це також є механізмом застосування цивільного законодавства до сімейних правовідносин. Саме аналогія допомагає заповнити прогалини, які існують сьогодні у сімейному законодавстві. Ст. 10 СК України підтверджує нам це, вказуючи, що якщо «певні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами або домовленістю (договором) сторін, до них застосовуються норми цього Кодексу, які регулюють подібні відносини» .

Ст. 8 СК теж закріплює важливе положення, за яким є можливість у випадку не врегулювання Сімейним Кодексом скористатися для врегулювання майнових відносин подружжя відповідними нормами Цивільного кодексу.

Останнім часом ми спостерігаємо збільшення кількості договорів у сімейному праві, що може слугувати фактом зростання ролі диспозитивного регулювання зазначених відносин [10, с. 91]. Такі договірні відносини передбачені Сімейним Кодексом України, зокрема Ст. 9 якраз і говорить загальні умови регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін. Таким чином подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родич скориставшись цією нормою можуть врегульовувати свої

відносини за домовленістю сторін (договором). Це можливе лише у випадку коли це не протирічить вимогам Сімейного Кодексу, іншому законодавству і моральним засадам суспільства. Ще одна стаття СК, 189, дає можливість батькам п укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. У цьому випадку умови договору ні в якому разі не можуть порушувати права дитини.

Виходячи із вищевикладеного, можна дати визначення сімейно-правовим договорам, як тим, що укладаються фізичними особами-учасниками сімейних відносин і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків.

Залежно від суб'єктивного складу їх учасників можна виділити наступні групи сімейно-правових договорів: договори подружжя; договори осіб, які проживають однією сім'єю; договори батьків щодо виховання та утримання дитини; договори між батьками і дітьми; договори родичів.

Важливим надбанням в сімейно правових відносинах це інститут шлюбного договору. Особливостями шлюбного договору являється його комплексний характер, він може вміщувати положення направлені на створення чи зміну правового режиму майна подружжя, але й регулювати питання надання подружжям один одному грошових коштів на утримання один одного.

Як відмічає Ю.А. Корольов, суть шлюбного договору – встановлення того чи іншого правового режиму майна подружжя. Особливістю шлюбного договору являється те, що його умови можуть відноситись не тільки до уже існуючим майновим правам, але й до майбутніх предметів і правам, котрі можуть бути набуті подружжям в період шлюбу» [11,с.56].

Найбільш дискусійною в цьому контексті є ст. 11 СК України. Аналізуючи судову практику, ми практично не зустрічаємо випадків коли при вирішенні сімейного спору суд за заявою заінтересованої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них, якщо вони не суперечать вимогам

Сімейного Кодексу України, інших законів та моральним засадам суспільства.

Але тут необхідно підкреслити, що виходячи з назви і змісту ст. 11, звичаї не є регуляторами сімейних відносин. Врахування звичаїв можливе лише при вирішенні судом сімейних спорів.

Низка норм, покликаних регулювати сімейні відносини, міститься в багатьох Законах України. Наприклад, від 15 листопада 2001 року «Про попередження насильства в сім'ї», від 21 листопада 1992 року (ред. 22. 04. 2001 р.) «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» 2475-VIII, від 03.07.2018 та інших. Спеціальний Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» - було прийнято 1 липня 2010 року. Згідно до ч.1 ст.1 цього Закону він регулює відносини, пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану [12].

Таким чином, на підставах вищевикладеного можна зробити висновок про те, що сімейні правовідносини являються невід'ємною частиною сімейних відносин як однієї із найважливіших сфер суспільного життя. Кожен день люди вступають в сімейні відносини, реєструючи шлюб, укладаючи шлюбні договори, турбуються про своїх дітей. Тому потрібна подальша детальна правова регламентація сімейних правовідношень для того, щоб більшість сімейно-правових проблем знаходило своє вирішення вітчизняному сімейному законодавстві, яке розвивається, допомогою вдосконалених правових норм.

Резюмуючи досліджене в першому підрозділі розділі роботи можна дати визначення поняттю сімейних правовідносин. Сімейні правовідносини це опосередковані відповідним законодавством, яке містить норми сімейного регулювання, суспільні відносини, що складаються між його учасниками в процесі створення і функціонування сім'ї.

1.2. Поняття договору як джерела сімейно-правових відносин

В умовах реформування та постійних змін у регулюванні шлюбно-сімейних відносин в сучасній Україні договір займає чільне місце. Власне сьогодні можемо спостерігати, що договірне регулювання сімейних відносин є хорошою альтернативою вирішення спорів у судовому порядку. Ця тенденція спостерігається не тільки в сімейному, а й і в цивільному праві в цілому. Пояснити це можна, в першу чергу гнучкою правовою формою, яку можуть приймати різні за характером суспільні відносини. В умовах сьогоднішнього дня договір стає основним способом регулювання майнових відносин між учасниками цивільного обороту, за допомогою якої вони взаємоузгоджено реалізують свої можливості і досягають спільної мети. Щодо договорів в сімейному праві, то тут є цілий комплекс договорів, кожен з яких стосується тієї чи іншої сфери сімейних правовідносин. Всі вони засновані на новітніх вимогах сімейного законодавства України. За останні десятиліття від часу прийняття Сімейного кодексу з'явилося цілий ряд наукових досліджень, зокрема і кандидатських дисертацій, які торкаються проблем окремих видів сімейно-правових договорів.

Не дивлячись на це залишається цілий ряд невирішених питань. Зокрема, щодо вживання різних термінів для одних і тих же явищ. Зокрема зустрічаємо у наукових дослідженнях такі поняття як "договори в сімейному праві", "сімейно-правові договори", "домовленості у сімейній сфері" тощо, Тут звичайно виникає потреба в уточненні або ототожненні цих понять. І проблема як завжди у відсутності законодавчого визначення поняття сімейно-правового договору. Як уже зазначалося вище у СКУ ч.2 ст.7 лише визначено, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Радянське сімейне право взагалі не передбачало договірного врегулювання сімейних відносин. Сімейні відносини мали будуватися зовсім на інших засадах. Про яку диспозитивність норм сімейного права могла йти мова в радянський період. Норми сімейного законодавства протягом тривалого часу імперативно

визначали майновий устрій сім'ї, обсяг і зміст прав та обов'язків учасників сімейних відносин.

Ситуація зміналась у роки незалежності. Вітчизняні вчені займаючись проблемами сімейного права починають досліджувати договір як джерело сімейного права. Жилінкова І.В. однією з перших в українській правовій науці вказує на те, що «сімейно-правовими можна вважати договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків» [13, с. 44]. Інша дослідниця Некрасова О. В. вважає, що «сімейно-правовим договором варто вважати домовленість, яка має ознаки цивільного правочину, між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами як суб'єктами сімейних і водночас цивільних правовідносин про виникнення, зміну та припинення майнових, а в окремих випадках особистих немайнових прав та обов'язків, що обумовлені їх сімейно-правовими зв'язками» [14, с. 80]. Як ми бачимо що дослідниці своїми визначеннями охопили всі основні ознаки сімейно-правового договору, при цьому Некрасова О.В. схиляється до думки що варто все ж використовувати термін домовленість, як зазначено у СКУ, про що вже йшлося вище.

Варто в цьому контексті згадати ще одну дослідницю договорів у сімейному праві Михальнюк О. В., як взагалі пропонує розмежувати два такі поняття як "сімейноправові договори" та "договори в сімейному праві". При цьому О.В. Михальнюк вважає що "договори в сімейному праві" значно ширше поняття так як крім сімейноправових до них відносяться і інші договори, передбачені сімейним законодавством. До сімейно правових на її думку не відносяться договори про патронат, договір про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомні сім'ї та договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу [15, с. 84-91]. Якщо ж ми візьмемо до прикладу договір про організацію дитячого будинку сімейного типу, то сторонами цього договору є орган опіки, який прийняв рішення про організацію дитячого будинку і батьками - вихователями.

Договір передбачає права і обов'язки сторін, порядок матеріального забезпечення дитячого будинку та соціального забезпечення його вихованців. Весь комплекс правовідносин, що породжується цим договором батьків-вихователів та вихованців дитячого будинку сімейного типу та обслуговує їх, сприяючи досягненню основної мети договору - створенню найкращих умов для забезпечення особистих та мацнових прав дитини.

Звичайно ж до сімейно-правових не відносяться також договори купівлі-продажу, дарування, міни, довічного утримання (догляду), спадкові договори. Всі вони укладаються між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами і мають яскраво виражену цивільноправову природу, незважаючи на спеціальний (сімейний) суб'єктний склад. Ткаченко М.В. у своєму дисертаційному дослідженні дає таке визначення договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи— це «цивільноправовий договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати третю особу, на користь якої укладено договір, утриманням та (або) доглядом довічно» [16].

Розглядаючи сімейно-правові договори не будемо відходити від вчення про договір в цивільному праві. І якщо різні підходи до розуміння договору в цивільному праві, такий же підхід ми можемо використовувати до сімейних договорів. Єдине про що потрібно пам'ятати що це юридичний факт, який породжує виникнення сімейних прав і обов'язків. Якщо виходити з того що юридичні факти поділяються на юридичні події та юридичні дії, а юридичні дії в свою чергу діляться на правомірні і неправомірні, сімейні договори є правомірною вольовою дією суб'єктів сімейних правовідносин.

Спробуємо визначити ознаки сімейного договору як правовідношення та як юридичного факту. Як вважає Вавженчук С. договір-правовідношення має такі основні ознаки: самотійний юридичний регулятивний зв'язок відносного типу, відсутність у його структурі суб'єктивного права на

захист та права на превентивну охорону суб'єктивних прав, що впливають із договірною відношення. Наступна важлива ознака це те, що правова норма є альтернативною підставою виникнення, зміни, припинення договору-правовідношення. Іншими словами сторони договору встановлюють на свій розсуд правила поведінки по відношенню до предмета договору, а законодавець визнає вказану модель відношення [17, с.6]. Це ми можемо спостерігати на прикладі сімейного договору між батьками, у якому визначити істотні його умови щодо розміру та строків виплати аліментів.

Ще одна ознака сімейного договору, як договору правовідношення вирізняється своєю індивідуалізацією суб'єктів та персоніфікацією їхніх прав та обов'язків. Це завжди конкретні відносини визначених сторін (подружжя, батьків і дітей тощо). Наступна ознака яка характеризує сімейний договір, як договір правовідношення - це формальна рівність сторін договору-правовідношення, яка проявляється у тому, що у ньому відсутній владний вплив або підпорядкування однієї сторони іншій. Натомість сімейному договору, як юридичному факту властиві такі ключові ознаки: 1. У сімейному договорі дії сторін спрямовані на досягнення конкретних наслідків, що мають цивільно-правовий характер. Наприклад, візьмемо договір про виховання дитини. Подаючи до суду позов про розірвання шлюбу подружжя, яке має дітей, може укласти договір про виховання дитини із визначенням місця проживання дітей. Закон визначає обов'язкові умови цього договору: визначення місця проживання дитини, участь того з батьків хто проживає окремо в утриманні дитини, здійснення тим з батьків хто проживає окремо від дитини права на її виховання. 2. Основою договору виступає воля його контрагентів. Більше того, воля має бути не в однієї сторони, а у всіх контрагентів договору. Звичайно ж це притаманно і сімейним договорам [17, с.7].

Вчені-цивілісти неоднозначно ставляться до договорів в сімейному праві. Так неодноразово висловлювалась позиція, що до в сімейному праві не варто використовувати поняття зобов'язання. Наприклад Титаренко Є.П.,

пропонує замінити термін "зобов'язання" в аліментних сімейних правовідносинах на "правовідношення". Ми не підтримуємо цю думку, яка є не достатньо обґрунтованою, так як поняття "правовідношення" значно ширше за термін "зобов'язання", і охоплює його. А аліментні правовідносини батьків і дітей є не що інше як зобов'язальні правовідносини. Гофман Ю.В., виходячи з правової природи, змісту, нормативних підходів до форми, порядку укладення, зміни і припинення договору про сплату аліментів на дитину, вважає даний договір є різновидом цивільних договорів у сімейному праві України [18, с.129].

Рабець А.М. також торкається цієї проблематики і стверджує, що в зобов'язанні, яке стосується аліментів одна, сторона кореспондує свої обов'язки іншій сторні і такий правовий зв'язок можна назвати аліментним зобов'язанням. Ми вважаємо, що суть договору не змінюється від того як ми його назвемо- сімейно- правовий чи цивільний. Можемо лише константувати, що зобов'язальне правовідношення, яке виникає на підставі сімейного- правового договору, також може розглядатись як договірне зобов'язальне правовідношення. Звісно ж, сімейно-правовий договір може розглядатись і як окремий документ [19, с.12].

Чому ж все таки законодавець не вніс до Сімейного кодексу поняття договір, а використовує поняття домовленість. Це можуть пояснити тільки розробники СКУ. Одна з них Ромовська З.В, називає причину використання саме такого поняття в СКУ і підставою для вживання у назві і в тексті цієї статті слів "домовленість" та "договір" є бажанням відділити щоденні сімейні домовленості (які продукти харчування купити, що приготувати на вечерю, дозволити чи заборонити дитині відвідувати небезпечне видовище тощо) від небуденних, серйозних договорів, які приймаються не так часто [20].

На нашу думку відносини, які регулюються СКУ, як наприклад поділ майна подружжя, утримання подружжя, дітей, визначення місця проживання дитини, не є буденними справами, які можна вирішити за домовленістю. І

ототожнювати ці поняття також не варто. Тому найбільш прийнятним буде запис норми у такому вигляді: відносини у сімейному праві регулюються договором (домовленістю) сторін. У такому випадку ч.2 ст.7 СКУ матиме такий вигляд: "Сімейні відносини можуть бути врегульовані за договором (домовленістю) між їх учасниками". Відповідно, ст. 9 СКУ пропонуємо перейменувати таким чином: "Регулювання сімейних відносин за договором (домовленістю) сторін", а ч. 1 ст. 9 СКУ викласти у наступній редакції: "Подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини договором (домовленістю), якщо це не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства".

На даний момент існує достатньо підстав, щоб сімейно-правовий договір визначати через звичний і зрозумілий для усіх правників термін "правочин", що спрямований на набуття, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків.

Гордеюк А.О. розглядаючи співвідношення категорій «правочин» і «договір» вважає, що об'єднує ці правові категорії їхня належність до юридичних фактів дії. Ще договір є різновидом правочину як юридичний факт дії, тому правочин зіставляється з договором як загальне й конкретне, при цьому кожний договір є правочином, але не кожний правочин є договором. Слід також мати на увазі, що договір розуміють у цивільному (а відповідно й у сімейному) праві в кількох аспектах (як юридичний факт дії, як зобов'язальні правовідносини і як документ), правочин же має ще більш складну правову природу, тому що передбачає як різновиди, крім правочину-договору, інші види правочинів, що мають певні правові режими (заповіт, доручення тощо). І ще один момент - поділ правочинів на односторонні та дво-, багатосторонні за критерієм наявності певної кількості сторін правочину, що беруть участь у здійсненні правочину, слід відрізняти від поділу договорів на односторонні та дво-й багатосторонні за іншим

критерієм – наявності взаємних прав та обов'язків у сторін (контрагентів) договору [21,с.88].

Ще один важливий аспект на який варто звернути увагу- це характер прав і обов'язків, які виникають у сімейній площині на підставі договору. Тут у СКУ чітко обумовлена можливість регулювання договором не лише майнових, а й особистих немайнових відносин у сім'ї. Зокрема, законодавцем закріплено наступні види сімейно-правових договорів: а) договір, передбачений ч.1 ст. 109 СКУ, про те, з ким із батьків будуть проживати діти; б) договір про вирішення питання участі батьків у вихованні дітей у ст. 157 СКУ. Таким чином сімейний договір, як і цивільний правочин направлений на набуття, зміну або припинення як майнових, так і особистих немайнових сімейних прав та обов'язків[5]. Підтримуємо думку вчених, які виділяють сімейно-правові договори серед цивільно-правових.

Як ми уже відзначали вище, розвиток договірних сімейних відносин сьогодні пов'язаний саме із розвитком громадянського суспільства і відзначаються спрямованістю на врегулювання відносин всередині сім'ї самими її членами, без втручання будь-яких публічних органів та держави в цілому. Це можна назвати вимогою часу і зміною самої сутності легального регулювання відносин у сім'ї. Сьогодні ми маємо можливість спостерігати суттєве зменшення кількості та видів імперативних приписів та розширення сфери вільної ініціативи самих учасників сімейних відносин. Тут не варто звинувачувати законодавця у не врегулюванні певної сфери відносин, навпаки, це є законмірна відмова від державного регулювання, стимулом до саморегулювання.

Розгон О.В. вважає, що особливістю договорів у сімейному праві можна вважати реалізацію суб'єктами сімейного права своїх сімейних прав та обов'язків, які надані законом. Тому суб'єкти сімейного права укладаючи договір, реалізують сімейні права та обов'язки особисто, а звідси робить висновок, що такі права не можуть бути передані та відчужені. Отже правова

природа відносин галузі сімейного права виявляється в договорі як правовій конструкції, яка використовується в ній [22,с.34].

Л. В. Красицька пропонує нам розглядати сімейно-правовий договір як правову форму регулювання сімейних відносин [23,с.44].

Можемо також припустити, що окрім регулюючої, договір у сімейному праві має ще й превентивну функцію у передконфліктній ситуації між суб'єктами сімейних відносин. Як приклад можемо навести шлюбний або аліментний договір. Саме укладання таких договорів може попередити конфлікти, у яких у першу чергу страждають діти.

Аналізуючи договір як джерело сімейного права Розгон О.В. виокремлює наступні його ознаки:

I. Можливість регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором), але за умови, що зміст договорів не буде суперечити вимогам СК України, інших законів та моральним засадам суспільства.

II. Специфічність розміщення договорів у СК України. На відміну від Цивільного кодексу у Сімейному кодексі договори розміщені не в окремому розділі.

III. Поєднання двох самостійних видів договорів у сімейному праві (повна модель договору; договори модель яких не визначена) [22,с.36].

IV. Особливий суб'єктний склад договорів у сімейному праві. Так Ковальська С. відзначає, що специфіка сімейних відносин полягає у особливому статусі їх суб'єктів та вимогах до них. Це можуть бути лише фізичні особи. Сімейні відносини пов'язують лише близьких осіб, а не сторонніх людей [24,с.482].

О.В. Некрасова вважає, що особливості особистості мають істотне значення щодо них як суб'єкта сімейних правовідносин тому, що особа одночасно може бути учасником декількох сімейних правовідносин, які є різними за своїм змістом. Одночасно вона може бути онукою, дружиною, дочкою, матір'ю [25, с. 137-138]. Таким чином, особа виступає кожен раз в іншій якості і зміст правовідношення визначається тими властивостями

особи, які проявляються в даний момент. В цих особливостях людина незамінна, в силу чого будь-яке правовідношення у сім'ї повинно розглядатися як унікальне за складом. Таким чином, договірне регулювання сімейних відносин безпосередньо залежить від сімейного статусу фізичної особи як суб'єкта приватного права. Якщо по - іншому, лише в тому разі, коли особа наділена особливою властивістю яка має назву родинний (сімейний) стан, вона управнена укладати відповідні сімейно-правові правочини. У цьому зв'язку слід зауважити, що в доктрині цивільного та сімейного права така здатність особи набувати сімейних прав та обов'язків самотійно та самотійно їх здійснювати іменується дієздатністю. З теоретичних міркувань можна було б ввести термін "сімейна договороздатність" як елемент дієздатності фізичних осіб у сімейній сфері.

V. Необхідність отримання дозволу органу опіки та піклування для укладення договору батьками щодо майнових прав дитини. У СК України встановлено необхідність отримання дозволу в інтересах дитини при укладанні правочинів її батьками щодо її майнових прав (ч 2, 4 ст. 177 і ст. 190 СК України).

VI. Обов'язковість попередньої згоди на укладення договору одного з учасників сімейних відносин. Стаття 65 СК України гласить, що для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення та (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна згода другого з подружжя має бути надана письмово. Проте відсутність згоди одного з подружжя на відчуження спільного майна сама по собі не може бути підставою для визнання договору недійсним — інший із подружжя в такому випадку має право на компенсацію вартості своєї частки (постанова ВСУ у справі № 6-1587цс16). У цій справі, що переглядалася, зазначається, що особа позивача, яка не є стороною оспорюваного правочину, надала письмову згоду чоловіку, зяким вона перебувала у шлюбі, на укладення договору купівлі-продажу спірної квартири, яка є спільною сумісною власністю подружжя, за ціною ті на умовах на його розсуд. При

цьому у письмовій згоді зазначено, що позивачка підтверджує, що вільно діє, цілеспрямовано, свідомо і добровільно, на власний розсуд, розумно і, крім іншого, не помиляючись щодо обставин, окреслених у цьому правочині. Вимоги чинного законодавства щодо суті і правових наслідків цього правочину та зміст, а конкретно, статей 203, 215, 229 ЦК України посадова особа нотаріус їй роз'яснив. Тому правових підстав, передбачених статтями 215, 216, 229, 369 ЦК України, статті 65 СК України, для задоволення позовних вимог про визнання заяви про згоду на укладення договору купівлі-продажу недійсною і самого договору купівлі-продажу немає[26].

VII. У договорі в сімейному праві може бути передбачено строки тривалості прав та обов'язків

VIII. Зближення договорів у сімейному праві із цивільно-правовими. Нерідко межу між цивільно-правовими та договорами у сімейному праві можна провести лише умовно, оскільки договори у сімейному праві поєднуються із цивільно-правовими договорами.

Так кожен із подружжя має право самотійно розпорядитися своєю часткою у праві спільної часткової власності. Однак у ст. 362 ЦК України передбачено обмеження цього права [27]. Згідно з ним співвласник-продавець зобов'язаний дотримуватися ряду умов, які забезпечують реалізацію іншими співвласниками їхнього права переважної купівлі частки у праві спільної часткової власності. У разі його порушення настають негативні для порушника наслідки. Тобто, якщо чоловік чи дружина вирішать продати свою частку у праві на житло, яке належить їм на праві спільної часткової власності, то продавець повинен насамперед запропонувати придбати його частку другому з подружжя, інакше для нього настануть негативні наслідки, передбачені законом. Такі обмеження випливають з природи права спільної власності, сприяти реалізації якого повинне право переважної купівлі частки у праві спільної часткової власності, яке є нерозривно пов'язаним з самим правом спільної власності

IX. Договори у сімейному праві можуть мати переддоговірний характер. Як приклад до реєстрації шлюбу та весілля майбутнє подружжя та їх родичі можуть укласти договір дарування у зв'язку з майбутнім шлюбом або договір про витрати, пов'язані із приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля.

X. Існування договорів, у яких зменшена свобода договірної ініціативи сторін договору. Особливості реалізації в сімейному праві принципу свободи договору або, навпаки, неможливість його застосування пояснюються тим, що він, як один із принципів цивільного права, не є принципом галузі сімейного права.

XI. Недопустимість погіршення майнового становища сторін договору в сімейному праві або інших осіб у частині прав і гарантій, передбачених сімейним законодавством.

Прикладом може бути шлюбний договір. Якщо при укладенні цього договору, зміні чи розірванні у того з подружжя, який є боржником, відбулося істотне погіршення майнового становища, якого не міг передбачити кредитор при виникненні зобов'язань, передбачених договором, кредитор має право вимагати їх зміни чи навіть розірвання. Отже, сторони шлюбного договору можуть на власний розсуд визначати свої майнові права та обов'язки, але при тому не допустити погіршення майнового становища будь-кого з подружжя порівняно із законом.

XII. Більшість договорів мають особистий, безоплатний характер. Зокрема, безоплатне передання житла (житлового будинку, квартири) у власність регулюється договором про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передання права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України). Але тут є і винятки: договір про сурогатне материнство, що може укладатися на оплатній основі, договір про патронат.

XIII. Значна кількість договорів укладаються з метою урегулювання сімейно-правового спору, якщо це є можливим, без залучення суду.

XIV. Більшість договорів у сімейному праві не відтворюють виникнення нових правовідносин, але сприяють виникненню договірному режиму сімейних відносин. Тож зауважимо, що договір у сімейному праві не є самостійним юридичним фактом, що відтворює виникнення нових сімейних правовідносин, оскільки він змінює правовідносини, встановлені законом, але є підставою для виникнення договірному режиму.

XV. Наявність «інтересу сім'ї» у договорах, укладених одним із подружжя.

Оце і є основні ознаки сімейного договору. Як уже зазначалося договори у сімейному праві можуть укладати між собою тільки фізичні особи, які мають статус члена сім'ї чи родича (чоловік, батьки, діти та ін.). Члени сім'ї — це особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, особи, що перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, що спільно проживають, але не перебувають у шлюбі[2,с.59]

Сімейний статус фізичної особи не є незмінним і може змінюватися впродовж життя особи. У зв'язку із цим змінюється її договороздатність. Так, перебуваючи у законному шлюбі, особа наділена правом на укладення подружніх сімейних договорів (про відчуження частки, користування спільним майном чоловіка і дружини тощо). Після припинення шлюбу така особа зазначені права втрачає. Й, навпаки, одинока особа, яка не перебуває у відносинах, батьки якої померли, визнані безвісно відсутніми і т.д., не може бути суб'єктом договірних правовідносин у сфері сімейних відносин, незважаючи на наділення її згідно із ч. 1 ст. 3 СКУ правами члена сім'ї. Ще однією особливістю сімейно-правових договорів є обставина, що вони мають особисто-довірчий характер, тобто обов'язки та права, з приводу яких укладається договір, не можуть реалізовуватись третіми особами в силу особливих сімейно-правових зв'язків, що виникають між учасниками сімейно-правових відносин. Виходячи з такого аналізу, варто наголосити на неможливості застосування при регулюванні сімейних відносин ряду

цивільно-правових інструментів: заміни осіб в сімейно-правових договорах, б) виконання зобов'язання третіми особами; в) переадресація та передоручення виконання тощо. С. Чашкова з цього приводу зауважує, що фідучіарність у цивільно-правових відносинах та довірчість у сімейній сфері – це не одне і теж [28, с. 102].

Дослідниця О. Михайльнюк вважає за необхідність введення до наукового обігу поняття "сімейна договороздатність" як один із елементів дієздатності фізичних осіб у сімейній сфері, до складу якої входить правочиноздатність/договороздатність – здатність особи укласти правочини та договори та деліктоздатність – здатність нести самостійну майнову відповідальність[15, с. 87].

Продовжуючи дослідження сімейних договорів, зауважимо, що Істотною умовою договору в сімейному праві є перш за все предмет.

Щодо предмету, зважаючи на специфіку договорів у сімейному праві, спробуємо їх систематизувати. Так як предметом договору у сімейних відносинах може бути як майно, так і нематеріальні блага., про це йдеться у ст. 157 СК України, згідно з якою батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав і виконання батьківських обов'язків тим із них, хто проживає окремо від дитини. так подружжя може укласти сепараційний договір, у якому домовитися щодо питань правового режиму майна, визначення проживання та утримання одному з подружжя та/ або дітей. Серед договорів у сімейному праві зустрічаються і договори, предметом яких є дії щодо надання послуги. Серед таких договорів можна виділити: 1) договір про організацію державної реєстрації шлюбу за 24 години; 2) договір про витрати, пов'язані із приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля; 3) договори з передачі дитини до сім'ї на виховання; 4) договір наставництва; 5) договір сурогатного материнства. Найбільшу групу договорів у сімейному праві складають договори, предметом котрих є майно, наприклад: договори щодо користування майном; договір про поділ майна подружжя; договір про відчуження одним із подружжя на користь другого подружжя, своєї частки у

праві спільної власності подружжя, без виділу цієї частки; договір про визначення часток у спільному майні подружжя; шлюбний договір; договір про визначення правового режиму майна осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах[22,с.69]

Дискусійним є питання щодо предмета договору про сплату аліментів. Наведемо дві протилежні позиції щодо предмету цього договору. О. В. Капітова відзначає, що предметом цього договору є аліменти, визначені законом, тоді як сторони можуть встановити тільки розмір, форму і спосіб їх сплати [29,с.91]. Б. М. Гонгало називає наступні істотні умови цього договору: 1) розмір аліментів; 2) умови і порядок виплати аліментів[30,с.98].

Загальновідомо, що договори укладаються в усній і письмовій формах, однак договори у сімейному праві укладаються лише у письмовій формі, до якої існують певні вимоги: 1) для договорів, предметом яких є нематеріальні блага (права) або майно, як і для цивільно-правових, вимагається дотримання письмової форми з нотаріальним посвідченням (і державною реєстрацією для нерухомого майна)(наприклад, договори, які укладаються щодо влаштування дітей-сиріт (статті 253, 256-4, 256-8 СК України). 2) для непоіменованих договорів у сімейному праві вимагається дотримання письмової форми з нотаріальним посвідченням (наприклад, договір, який можуть укласти між собою батьки та повнолітній син або дочка щодо сплати аліментів; договір сурогатного материнства); 3) для соціальних договорів у сімейному праві (наприклад, договорів щодо влаштування дітей-сиріт (статті 253, 256-4, 256-8 СК України)) окрім письмової форми з нотаріальним посвідченням установлена типова форма, яка міститься у підзаконних нормативних актах як додаток (зокрема, у Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя» та ін) 4) для договору про організацію реєстрації шлюбу за одну добу наказом Мін'юсту України «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» від 22.07.2016 р. № 2247/5126 рекомендований примірний договір[31].

С.Ю. Чашкова розглянула його поняття в сенсі підстави породження сімейних правовідносин, у зв'язку з чим виокремила такі їх особливості: – договори в сімейному праві, у більшості випадків, не є самостійною підставою виникнення сімейних правовідносин, а сприяють змінам, припинення сімейних правовідносин, які вже існують і не виступають самостійними юридичними фактами, а є елементом фактичного складу; – основною функцією сімейних договорів, поряд з регулятивною, є превентивна[28]. Договір є способом попередження можливих конфліктів при наявності колізійних інтересів, до часу поки не втрачена довіра у відносинах. При укладанні сімейноправового договору суб'єкти змінюють порядок реалізації своїх сімейних прав та обов'язків для того щоб усунути колізії законних інтересів сторін у межах правовідносин. Якщо говорити про принцип свободи договору в сімейному договірному праві має певні обмеження, що обумовлені наявністю і публічного інтересу в регулюванні сімейних відносин.

У законодавстві неможливо передбачити всі потенційно досяжні договори, які можуть укладатися суб'єктами, тому законодавець наводить тільки найбільш типові та важливі з них. Одні із цих договорів отримали більш детальну розробку, наприклад, структурно виділені у окремі глави Сімейного кодексу України (шлюбний договір та договір про сплату аліментів), а щодо деяких інших законодавець лише закріплює право на їх укладення і в кращому випадку передбачає вимоги до них[32,с. 362].

Якщо говорити про визначені законодавством сімейні договори, то вони можуть бути поділені на: поіменовані (визначені у законі) і непоіменовані (не визначені у законі, однак такі, що не суперечать загальним засадам цивільного та сімейного законодавства і моральним засадам суспільства).

Договори у сімейному праві України можуть бути класифіковані за різними критеріями.

Залежно від їх цільової спрямованості можна виділити серед них такі, що мають на меті, наприклад, виховання дітей тощо.

Залежно від суб'єктного складу можна виділити такі види договорів, які спрямовані на регулювання майнових та також особистих немайнових правовідносин, і договорів, які опосередковують відносини, які ми називаємо сімейними, до них належать договори подружжя та ін.

Залежно від характеру договірних відносин сімейні договори можна поділити до прикладу на договори, що регулюють майнові відносини, серед них можна виокремити щодо користування майном тощо.

Варто звернути увагу на думку Розгон О.В. про наступну класифікацію договорів у сімейному праві:

Договори, спрямовані на регулювання майнових правовідносин подружжя та фактичного подружжя: 1) договори між подружжям щодо спільного і роздільного майна; 2) договір про надання утримання одному із подружжя і припинення права на утримання при отриманні права власності на нерухоме майно чи отриманні потрібної грошової виплати; 3) договори між фактичним подружжям щодо їх речей; 4) договори між фактичним подружжям про надання утримання чоловіка чи жінки.

Договори, спрямовані на регулювання особистих немайнових і майнових правовідносин між батьками та дітьми: 1) договір щодо здійснення батьківських прав і виконання обов'язків тим із батьків, хто проживає окремо від дитини; 2) договір про визначення порядку проживання дітей при роздільному проживанні батьків (у разі розірвання шлюбу) та участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто проживатиме окремо; 3) договір про сплату аліментів на дитину; 4) договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з переданням права власності на нерухоме майно; 5) договір про утримання повнолітніми дітьми непрацездатних батьків.

Договори, спрямовані на регулювання відносин між батьками-вихователями і органом опіки і піклування з передання дітей-сиріт до сім'ї на

виховання: 1) договір про патронат; 2) договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї; 3) договір про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу. Окремі договори, які опосередковано пов'язані з сімейними відносинами: 1) передшлюбні договори, пов'язані із приготуванням до державної реєстрації шлюбу та весілля; 2) договір про організацію державної реєстрації шлюбу за 24 години; 3) договір сурогатного материнства; 4) договір про наставництво.

Правові норми регулюють не всі аспекти відносин, які складаються у сім'ї, а лише ті, на котрі держава може впливати шляхом встановлення належних правил.

В ст. 4 СК України, встановлюється, що сімейні відносини виникають на підставі кривного споріднення (родинних зв'язків), шлюбу чи усиновлення, а також на інших підставах не заборонених законом і таких, що не суперечить моральним засадам суспільства. Взагалі родинність виступає підставою виникнення сімейних правовідносин лише тоді, коли з нею безпосередньо пов'язане сімейним законодавством настання певних правових наслідків.

Сім'я силу своїх складових частин, наділення моральними і духовними ознаками є складним соціальним явищем, саме через те що багатогранність сім'ї проявляється в різному суб'єктному складі кожної сім'ї. Сім'я в соціологічному значенні є поняттям ширшим за юридичне її значення. Це пояснюється тим, що правові норми регламентують лише окремі, визначенні в сімейному законодавстві питання діяльності сім'ї.

Під час проведення дослідження в вітчизняному законодавстві було виявлено недоліки і прогалини, які уявляється доречним ліквідувати за допомогою редакції статей та введення відповідних норм на законодавчому рівні.

Сучасний стан судової системи, пере завантаженість судів тільки сприяє договірному регулюванню сімейних відносин, так як це є надійною альтернативою вирішення спорів у судовому порядку. В результаті

дослідження були з'ясовані основні ознаки сімейно-правового договору: а) своєрідна мета – саморегулювання відносин, заснованих на шлюбі, усиновленні, кровній спорідненості, а також відносин, що виникають з самого факту створення сім'ї на інших правових підставах; б) зв'язок договірною регулювання сімейних правовідносин із родинним (сімейним) статусом фізичної особи; в) сімейно-правовий договір є правомірною волевою дією, напруженою на набуття, зміну або припинення майнових та/або немайнових сімейних прав та обов'язків; г) особливості суб'єктів; д) довірчий характер відносин, що регулюються.

Беручи до уваги сучасні доктринальні підходи до дифініції поняття договору в приватному праві України, напрацювання вчених щодо удосконалення загального визначення поняття "договору", а також з підстав виокремлених ознак та особливостей договірною регулювання сімейних правовідносин, можемо запропонувати наступне визначення сімейно-правового договору: - є правочин фізичних осіб, пов'язаних сімейно-правовим статусом (чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та членами родини тощо), спрямований на виникнення, зміну або припинення особистих немайнових та/або майнових прав та обов'язків у сімейній сфері.

Таким чином, сімейна договороздатність – здатність фізичної особи в якості суб'єкта сімейних правовідносин самостійно укласти та виконувати сімейні договори, а також нести відповідальність за їх недотримання чи неналежне виконання.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ДОРОВОРІВ У СІМЕЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

2.1. Шлюбний договір

Про шлюбний договір написано дуже багато, але досліджуючи договірні відносини у сімейному праві неможливо без детального аналізу цього контракту. Якщо звернутися до нашої метальності, то для багатьох людей бажання укласти шлюбний договір сприймається як недовіра, яка закрадається у ширі почуття людей які вступають в шлюб. Можна також почути також що укладання шлюбного договору це тверезий фінансовий розрахунок, якому не місце у стосунках закоханих людей, які вступають у шлюб. І якби ми не переконували у перевагах цього інституту, укладення шлюбного договору ще не скоро буде свідчити про серйозний, поміркований і, що найважливіше, відповідальний підхід до матеріального боку свого подружнього життя.

Можне з впевненістю стверджувати, що підписання шлюбного договору – це вимога часу, адже ми дуже часто можемо спостерігати, як поводить себе подружжя після ролучення. Часто образа та гнів, чоловіка і дружини приводять до серйозних конфліктів, значно добавляють роботи судам для їх вирішення. Тому шлюбний контракт – це можливість попередження і, як наслідок, уникнення некорисних і небажаних конфліктних ситуацій та суперечок, і звичайно ж, певною мірою, гарантія від укладення, як фіктивних шлюбів, так і шлюбів за розрахунком.

Будемо вважати, що шлюбний контракт і дійсно спроможний розв'язати багато проблем, які чекають подружжя в майбутньому. У будь-кого їх може з'явитися безліч. Від них ніхто не застрахований. І хоча шлюбний контракт – зовсім не є панацеєю від усіх сімейних негараздів, усе ж таки, напевно, варто захистити свої інтереси у шлюбі саме так.

Шлюбному договору як важливому регулятору правовідносин між

чоловіком і дружиною приділяється значна увага як в іноземному, так й в українському законодавстві, зокрема у сфері міжнародного права. На підставі шлюбного договору, як правило, регулюються правовий режим майна й обов'язки подружжя, порядок розподілу майна, яке було набуто за час шлюбу, взаємне утримання подружжям один одного. Цей договір може також містити положення щодо регулювання також щодо особистих відносин між подружжям, якщо інше не було передбачено відповідним компетентним правопорядком. Проте в Україні вказаний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, крім того і особисті відносини між подружжям і дітьми (ч. 3 ст. 92 Сімейного кодексу України [33, с.38])

Зичайно ж ми не можемо зауважити, що на розвиток українського законодавства, зокрема у сфері шлюбно-сімейних відносин, беззаперечно, впливають процеси євроінтеграції, що реалізуються державою, в першу чергу, завдяки імплементації певних правових принципів в національні закони, окремі інституції (наприклад, конкубінат, утримання тощо) із вступом в дію Сімейного кодексу України нині не просто закріплені чи вдосконалені вітчизняним законодавством, а й свідомо прийняті громадою, яка користується ними на практиці. У той самий час, на наш погляд, інтеграція до європейської спільноти, в тому числі і правової, потребує подальшої системної деталізації, а можливо, і конкретних змін чинного законодавства. Видається, що серед таких перспектив і тенденцій окремої уваги законодавця заслуговує предмет і умови договору, які можна поширити й на регулювання особистих немайнових прав подружжя. Як свідчить практика іноземних держав, регулювання шлюбно-сімейних відносин шлюбним договором успішно здійснюється як у сфері майнових, так і особистих немайнових відносин. Крім того, таке розширення предмета шлюбного договору позитивно сприймається в шлюбно-сімейних відносинах з іноземним елементом, коли сторони застосовують автономію волі сторін для врегулювання правовідносин.

Саме поняття шлюбного договору з'являється більше 100 років тому. У

енциклопедичному словнику Ф.А. Блокгауза і І.А. Ефрона ми знаходимо таке трактування шлюбного договору - «юридичний термін сімейного права, який означає викладену в спеціальному акті угоду, укладену до чи після вступу в шлюб і визначає майнові і деякі немайнові відносини, які впливають із шлюбного союзу, як для тих, що взяли шлюб, так і для третіх осіб, інтереси яких можуть стикатися того чи іншого з подружжя, або їх разом» [34, с. 624].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику шлюбний договір визначається як “укладену в установленому законом порядку письмову і нотаріально посвідчену угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними” [35].

Так як законодавче визначення шлюбного договору відсутнє, поняття шлюбного договору залишається дискусійним. Т.А. Кобзева та Ю.О. Горбатко визначають шлюбний договір як правочин (угоду), що укладається нареченими чи подружжям. У шлюбному договорі передбачені майнові права і обов’язки подружжя, зокрема, питання щодо правом власності на рухоме та нерухоме майно, як набуте до шлюбу, так і під час шлюбу, та речі, отримані в дар чи успадковане одним із подружжя [36, с. 69–71]. Є.І. Фурса та С.Я. Фурса вважають, що шлюбний договір – це певна особлива двостороння угода, що має специфічний матеріальний предмет [37, с. 56]. Маланчук Т. Дехтяр Р називають шлюбний договір угодою, що обов’язково укладається у письмовій формі та нотаріально посвідчується, особливістю якої є регулювання майнових обов’язків і прав у відносинах між особами, які подали заяву до РАЦСу, а також подружжям [38, с. 620].

А.О. Дутко вважає, що шлюбний договір слід вважати особливим сімейно-правовим договором і це домовленість наречених або подружжя, яка направлена на встановлення, зміну або припинення їх майнових прав та обов’язків під час шлюбу та (або) у випадку його розірвання [39].

О.А. Явор визначає шлюбний договір як договір про спільну діяльність і в ньому поряд з традиційними особистими відносинами (вибір чоловіком і жінкою прізвища, професії, місця проживання) можуть бути закладені умови про віросповідання, мову, здійснення виховання дітей, щодо взаємної інформованості про стан здоров'я, завчасне надання майбутній дитині відповідного прізвища та імені[40,с.10].

Д. Дзядевич дає таке визначення: “шлюбний договір – комплексна, довгострокова угода подружжя, яка визначає майнові права і обов'язки подружжя під час шлюбу чи на випадок його розірвання” [41, с. 70].

Що ж являє собою шлюбний договір.

1. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, врегульовуються їхні майнові права та обов'язки.

2. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права і обов'язки подружжя як батьків.

3. Шлюбний договір не регулює особисті відносини подружжя, а також особисті відносини подружжя та дітьми.

4. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним Кодексом, а також ставити одного з подружжя у дуже не вигідне матеріальне становище.

5. За шлюбним договором не може передаватися у приватну власність одному з подружжя нерухоме майно та друге майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

«Відповідно ст. 94 СКУ шлюбний договір укладається у письмовій формі й нотаріально посвідчується.

Стаття 92 Сімейного кодексу України встановлює, що сторонами шлюбного договору можуть бути зокрема: - особи, які подали до відділу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу (наречені); - особи, які вже зареєстрували шлюб (подружжя).

Окремим аспектом необхідно виділити, що шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені СК України (ч. 4 ст. 93 СК

України).Сімейний кодекс України передбачає, що сторони у шлюбному договорі можуть визначити, зокрема: а) правовий режим майна (ст. 97 СК України); б) порядок користування житлом (ст. 98 СК України); в) право на утримання (ст. 99 СК України)» [5],

Враховуючи наукові дослідження та законодавство можна дати наступне визначення шлюбного договору - як договір чоловіка і жінки, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи зареєстрували шлюб, який регулює майнові відносини між подружжям і врегульовує порядок набуття права власності на спільне і роздільне майно або інших майнових прав, порядок володіння, користування та розпорядження цим майном, порядку його поділу у випадку припинення шлюбу, майнові права та обов'язки чоловіка і дружини як батьків згідно вимог сімейного та цивільного права.

Як уже зазначалось між вченими ведеться дискусія з приводу того чи вважати шлюбний договір сімейно-правовим чи цивільним правочином. Ю.С. Червоний вважає, що шлюбний договір є сімейно-правовим договором, оскільки його суб'єктами є лише подружжя [42, с. 175].

Зичайно ж можна розглядати шлюбний договір як цивільно-правову угоду, тому що йому притаманні загальні для будь-якої угоди ознаки.Проте специфічні ознаки все ж таки схиляють нас до думки, що його можна вважати сімейно-правовим.Специфічними є: особливий суб'єктний склад, зміст та предмет договору. Проте шлюбний договір має відповідати основним вимогам, що висуваються до цивільно-правових угод, як за формою укладання, так і за змістом [39].

Тож охарактеризуємо договір з точки зору загальних ознак. Про консенсуальність шлюбного договору говорить те, що для його виникнення потрібне зустрічне волевиявлення двох сторін. Ще відповідно до ч.1 ст. 153 ЦКУ між сторонами за цим договором досягнуто згоди по всіх істотних умовах. Тоді закономірно варто зясувати питання щодо істотних умов шлюбного контракту. Відповідно до ЦКУ істотними є ті умови договору, які «визнані такими за законом або необхідні для договорів даного виду, а також

всі ті умови, щодо яких за заявою однієї з сторін повинно бути досягнуто згоди».

Враховуючи комплексний характер шлюбного договору, то суттєвими для нього є умови, які стосуються предмету угоди, а також строку виконання (якщо його умови мають ознаки строкової угоди). При укладанні шлюбного договору, кожна із сторін має право наполягати на узгодженні і таких умов, які за своїм характером не були необхідними для шлюбного договору. Ці умови також можуть бути суттєвими. Необхідно зауважити, що саме ті умови, на внесенні яких наполягає одна зі сторін, мають надзвичайно вагоме значення, оскільки за ними криються важливі інтереси подружжя, як суб'єктів шлюбного договору.

Звичайними умовами шлюбного договору є такі умови, згадка про які в тексті договору не обов'язкова, так як вони передбачені законодавством і є обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладання шлюбного договору.

Випадкові умови – для них характерний той факт, що за погодженням сторін договору можуть змінювати положення диспозитивних норм законодавства. Як приклад можна навести закріплений у СКУ принцип спільної сумісної власності на майно, набуте подружжям за час шлюбу. Шлюбни контракт може змінити цю норму, так суб'єкти можуть встановити режим роздільної власності на все майно. Права й обов'язки сторін шлюбного договору виникають у подружжя з моменту досягнення ними обопільної згоди по всіх істотних пунктах договору.

З.В. Ромовська наголошує, що «треба було, навпаки, модернізувати наше законодавство, виключивши з нього цілу низку обмежень, що зробило б інститут шлюбного договору більш гнучким та привабливим» [43, с. 69].

В.С. Гопанчук вважає що в шлюбному договорі не можна ні в якому разі порушувати права подружжя, які є конституційними правами людини і відмова від них не може визнаватися правомірною [44, с. 156].

Л.В. Липець проаналізувавши цілий ряд досліджень і вивчивши зарубіжний досвід висловила власні пропозиції удосконалення законодавства, що стосується щодо шлюбного договору:

Доповнити Главу 10 «Шлюбний договір» статтею, яка б встановлювала в системі сімейного права наступні види шлюбного договору:

«– шлюбний договір юридичних змін – договір, функцією якого є врегулювати суто юридичні питання подружжя, вирішення яких є обов’язковим для кожної сім’ї (прізвище кожного з подружжя після укладення шлюбу, місце проживання тощо), зразок такого договору повинен затверджуватись Міністерством юстиції України;

– шлюбний договір особистих відносин подружжя, головна функція якого – врегулювання внутрішніх (не юридичних) питань подружжя, який міститиме умови, які кожна подружня пара визначить для себе індивідуально (питання проведення релігійної церемонії шлюбу (вінчання), розподілу сімейного бюджету тощо).

– шлюбний договір подружжя, що перебуває у стані сепарації;

– шлюбний договір подружжя, що перебуває в режимі «гостьового шлюбу»;

– шлюбний договір про примирення» [45, с. 27-41].

Такий підхід значно спростив би вирішення проблемних питань, які зберігаються в сімейних правовідносинах.

Щодо судової практики, то окремо слід звернути увагу на цікаву і прогресивну правову позицію, висловлену в Постанові ВСУ від 28.01.2015 р. у справі № 6-230цс14 за, результатами перегляду ухвали ВССУ від 10.09.2014 р. у справі № 6-24071св14 [46]. Фактичні обставини справи полягали в тому, що за положеннями оспорюваного шлюбного договору на нерухоме майно, яке дружина придбала до моменту реєстрації шлюбу, був поширений правовий режим спільної сумісної власності. Також умовами цього договору сторони визнали перебування у фактичних шлюбних відносинах до моменту реєстрації їхнього шлюбу. Предметом перегляду у

справі були питання правомірності домовленості сторін шлюбного договору про правовий режим майна, придбаного ними до реєстрації шлюбу, та юридичної значимості добровільно визнаного ними Так, аналіз судової практики свідчить, що у більшості випадків ВССУ скасовує рішення судів першої та апеляційної інстанцій про визнання недійсними шлюбних договорів внаслідок недоведеності існування надзвичайно невігідного матеріального становища або інших суперечностей актам законодавства (наприклад, ухвали ВССУ від 18.12.2012 р. у справі № 6-18263св12, від 12.03.2014 о. у справі № 6-52702св13, від 10.09.2014 р. у справі № 6-24071св14, від 15.12.2014 р. у справі № 6-46035ск14). Зокрема, ВССУ оцінює шлюбні договори на предмет дотримання балансу прав обох сторін, у тому числі на придбання рухомого й нерухомого майна або на участь у створенні та участі в товариствах. ВССУ також зазначає, що дотримання такого балансу не порушується, якщо у шлюбному договорі передбачене виключення окремого майна зі складу спільного сумісного, оскільки право визначити особливий правовий режим майна прямо передбачене в СКУ. Окремо слід звернути увагу на цікаву і прогресивну правову позицію, висловлену в постанові ВСУ від 28.01.2015 р. у справі № 6-230цс14за, результатами перегляду ухвали ВССУ від 10.09.2014 р. у справі № 6-24071св14 [47]. Фактичні обставини справи полягали в тому, що за положеннями оспорюваного шлюбного договору на нерухоме майно, яке дружина придбала до моменту реєстрації шлюбу, був поширений правовий режим спільної сумісної власності. Також умовами цього договору сторони визнали перебування у фактичних шлюбних відносинах до моменту реєстрації їхнього шлюбу. Предметом перегляду у справі були питання правомірності домовленості сторін шлюбного договору про правовий режим майна, придбаного ними до реєстрації шлюбу, та юридичної значимості добровільно визнаного ними спільного проживання однією сім'єю до реєстрації шлюбу і придбання в цей період спільного майна. Стосовно першого питання ВСУ висловив правову позицію про те, що норма ст. 97

СКУ надає подружжю право визначати в шлюбному договорі правовий режим майна, придбаного до або під час шлюбу, проте не містить будь-яких заборон чи обмежень цього права. Встановивши, що правовідносини сторін і правовий режим спірного майна врегульовані сторонами в шлюбному договорі, суд обґрунтовано, виходячи з принципу свободи договору, застосував до цих правовідносин норми шлюбного договору, а не загальні норми СКУ. Фактично, вказаною позицією підтверджена концепція «зворотної сили» шлюбного договору, адже навіть через багато років після укладення шлюбу подружжя може змінити в шлюбному договорі правовий режим майна, набутого одним з них або ними спільно як до, так і після укладення шлюбу. Отже, можна підтримати Савчук В. і Брич Я., у тому що, незважаючи на понад 20-річну історію закріплення інституту шлюбного договору в українському законодавстві, практика їх укладення залишається вкрай незначною. Саме тому цікавою видається судова практика оскарження шлюбних договорів, яка дозволяє визначити вкрай практичні аспекти їх застосування, ризики визнання недійсними тощо. Загалом, вказана практика засвідчує складність доведення в судовому порядку факту того, що шлюбний договір ставить одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище. При цьому остання судова практика підтверджує правомірність визначення в шлюбному договорі правового режиму майна, придбаного до або під час шлюбу, та встановлення факту проживання однією сім'єю [48, с. 20].

Виходячи із вищевикладеного і характеризуючи правову природу шлюбного договору, можна стверджувати що він є міжгалузевим цивільно-сімейним правочином, який направлений на зміну правового режиму майна подружжя порівняно з режимом, встановленим законом. При цьому цивільно-правовий характер договору має перевагу над сімейно-правовим, оскільки шлюбний договір направлений на реалізацію таких основоположних принципів цивільного права, серед них рівність сторін, автономія волі, майнова самостійність, а ще у тому, що шлюбний договір

повинен відповідати загальним вимогам, дотримання яких є необхідним для чинності правочину та зміна його, припинення чи визнання недійсним здійснюється на підставах, які закладені у ЦК України.

Таким чином шлюбним договором є угода про вирішення спірних проблем життя сім'ї, укладена між особами, які вступають в шлюб, або подружжям [49, с. 50]. А головним призначенням шлюбних договорів — є правове регулювання окремих аспектів сімейного життя, задля уникнення у подальшому конфліктних питань. Природа цивільно-правових відносин дозволяє учасникам на свій розсуд встановлювати права чи обов'язки кожної сторони. Ми вже довели вище, що сімейні відносини не є виключенням з цього правила. Суб'єкти шлюбного договору в рамках чинного законодавства можуть самостійно визначати для себе «правила гри». Найчастіше шлюбний договір укладається подружжям для врегулювання між собою майнових правовідносин. Це вони можуть зробити трохи по-іншому ніж передбачено законодавством. Так, за умовами шлюбного договору майно, яке належало чоловікові або дружині до шлюбу, після укладення такої угоди може стати спільною сумісною власністю. Або ж навпаки: на сукупність майна, набутого в шлюбі, не будуть розповсюджуватись положення про спільну сумісну власність, воно вважатиметься спільною частковою власністю або взагалі приватною власністю когось із подружжя. До договору також можуть бути включені положення щодо режиму володіння конкретним майном, визначення розміру часток чоловіка та дружини у випадку, якщо майно, набуто в шлюбі, буде спільною частковою власністю.

Шлюбним договором можна обумовити правила щодо фінансового утримання дітей. Також варто визначити і порядок поділу майна подружжя під час розірвання шлюбу. Чисельність укладених в Україні шлюбних договорів ще навіть не наближається до показників по Європі чи США: За статистикою 1,7–1,9% новостворених українських пар вирішують пов'язати себе ще й шлюбним договором, тоді як у західних країнах свої права та обов'язки як подружжя офіційно закріплюють більш ніж половина пар.

Які ж умови не можна прописувати у шлюбному договорі.Сімейним кодексом України заборонено врегулювання шлюбним договором особистих відносин подружжя, відносин між ними та дітьми[50, с. 16].Більшість вчених та розробників СКУ пояснюють це тим, що особисті права чітко закріплені в законодавстві та не можуть передаватись, змінюватись, відмінятись договором. Крім того, особливість особистих прав та відносин зумовлює неможливість їх примусового виконання(не можна передбачити поведінку людини в тому чи іншому випадку). Другою заборону є зменшення обсягу прав дитини, встановлених СКУ.Так батьки не можуть позбавити дитину права на отримання майна та права на аліменти.Не можуть також заборонити дитині жити у квартирі чи спілкуватись з одним із подружжя.Важливою заборонаю є неможливість ставити одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище.

Якщо звернутися до судової практики,то поняття «надзвичайно невідгідне матеріальне становище» є оціночним.Це значить що в кожному випадку воно встановлюється залежно від доказів,що наданих суду. Проте, єдине розуміння того, що точно ставить одного з подружжя в невідгідне матеріальне становище, все ж є. Це тоді коли умовами шлюбного договору передбачається, що все нерухоме та рухоме майно, придбане у шлюбі, належить одному з подружжя (постанова КЦС ВС від 26.02.2020 р. у справі №755/19197/18)[51](Додаток 1). Аналогічний правовий висновок сформовано Верховним Судом України у постанові від 28 січня 2015 року у справі № 6-230цс14,прояку уже йшлося вище.

Ще одна заборона для шлюбного договору щодо передачі у власність одному з подружжя нерухомого та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації. У 2018 р. КЦС ВС було висвітлено питання щодо того, чи буде порушенням ч. 4, 5 ст. 93 СКУ умова шлюбного договору, за якою майно, що не підлягає державній реєстрації, набуте подружжям під час шлюбу, є спільною сумісною власністю, а майно, що підлягає державній

реєстрації, є особистою приватною власністю кожного з подружжя, на чие ім'я зареєстровано рухоме або нерухоме майно. Чи ставить це у не вигідне становище та чи підпадає під заборону передачі у власність нерухомого майна, що підлягає державній реєстрації? КЦС ВС у цій справі застосував мету шлюбного договору — здійснювати регулювання правового режиму майна подружжя. Тому спірна умова договору не передбачала передачу права власності на майно, а лише визначала правовий режим майна, яке набуто в період шлюбу. Проте до них не можна віднести такі, що обмежують дієздатність одного з подружжя (заборона вчиняти правочини, звертатись до різних органів тощо); містять положення щодо відмови від прав, які включаються до загального цивільного статусу особи (відмова одного з подружжя від одержання в майбутньому винагороди на користь другого з подружжя). Наявність зазначених умов у шлюбному договорі може стати підставою для визнання такого договору недійсним.

КЦС ВС навів підстави, за яких шлюбний договір визнається недійсним (постанова від 30.01.2018 р. у справі №756/7489/15-ц; [52](постанова від 26.02.2020 р. у справі №755/19197/18) [53](— це недотримання в момент вчинення стороною (сторонами) конкретних вимог, а саме: зміст шлюбного договору не може суперечити законам, а також моральним засадам суспільства; волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має відповідати його внутрішній волі; шлюбний договір має спрямовуватись на реальне настання правових наслідків, що ним обумовлені Тут справа у боржниках, які намагаються уникнути сплати боргу.

Об'єднана палата КЦС ВС у постанові від 11.11.2019 р. у справі №337/474/14-ц [54]визначила дії з поділу майна подружжя, один із яких є боржником, такими, що є недобросовісними і зловживають правами стосовно кредитора. Тож правопорядок не повинен залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не змінюють конкретні імперативні норми, але є очевидно недобросовісними ті зводяться до зловживання правом[.]

Ми вже зауважували вище, що шлюбний договір є сьогодні найбільш поширеним договором що укладається подружжя. Щодо його правової природи до сьогодні немає єдиної думки. Найбільш поширеною є думка, що шлюбний договір хоча і має ряд специфічних особливостей, однак належить до цивільно-правових договорів і на нього поширюються загальні правила щодо правочинів [56. с. 166; 57, с. 26 – 27; 58, с. 33 – 34; 59? с. 76 ;60, с. 5].

Разом з тим, Ю. С. Червоний вважав, що шлюбний договір за своєю природою є сімейно-правовим договором. Його суб'єктами є лише подружжя. Набранню чинності шлюбним договором, що регулює майнові відносини подружжя, має передувати укладення шлюбу, тобто у цьому разі дістає вияв похідність регулювання майнових сімейних відносин від регулювання особистих немайнових відносин, що характерно для відносин, які регулюються сімейним правом [61, с. 17]. На нашу думку, необхідно погодитись з думкою тих дослідників проблем договірному регулювання сімейних правовідносин, які вважають шлюбний договір цивільно-правовим правочином, оскільки шлюбний договір, хоч і передбачений сімейним законодавством, але підстави, порядок його укладення, виконання і розірвання тощо відповідають вимогам ЦК України і не мають жодних особливостей.

Відповідно до ст. 94 СК України шлюбний договір укладається у письмовій формі й нотаріально посвідчується. Шлюбний договір має особистий характер, саме тому законодавець виключає можливість укладення цього договору через представника. Для укладення шлюбного договору, суб'єктом якого є неповнолітня особа, потрібна письмова згода батьків або піклувальника неповнолітнього, посвідчена нотаріусом.

Згідно з ч. 3 ст. 334 ЦК України право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним. Відповідно до ст. 94 СК України шлюбний договір укладається в письмовій

формі та нотаріально посвідчується. Тому, проаналізувавши зазначені норми СК України та ЦК України, доходимо висновку, що один з подружжя набуває право спільної власності на нерухоме майно, зокрема на житло, лише з моменту нотаріального посвідчення шлюбного договору та державної реєстрації права власності на нерухоме майно (житло).

Згідно з ч. 1 ст. 95 СК України, якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу. Тобто, до моменту реєстрації шлюбу договір не має юридичної сили і не тягне за собою виникнення певних наслідків (наприклад, виникнення спільної власності подружжя на житло). Водночас у ч. 3 ст. 334 ЦК України зазначено, що право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення.

На нашу думку, зважаючи на те, що право власності на житло підлягає державній реєстрації, то вищенаведена неузгодженість ЦК України та СК України не впливає на момент виникнення зазначеного права подружжя, тому що воно виникає з моменту державної реєстрації права спільної власності подружжя на житло або з моменту внесення змін до єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно про те, що співвласниками стає подружжя, а не є окрема особа.

У юридичній літературі звертається увага на те, що залишається незрозумілим, по-перше, чи можливе встановлення нерівних часток у праві власності подружжя на їх спільне майно, якщо шлюбним договором передбачено, що майно, набуте за час шлюбу, належатиме їм на праві спільної часткової власності, по-друге, чи може подружжя передбачити, що у разі поділу спільного майна їх частки будуть нерівними [62с. 137]? Так, на думку З. В. Ромовської, відступ від рівності часток є основним елементом шлюбного договору і що СК України прямо передбачає можливість порушення принципу рівності у майні, нажитому у період шлюбу [43, с. 65 – 66]. Але ст. 97 СК України не передбачає відступу від рівності часток подружжя, хоча й не виключає можливості такого відступу.

Л. М. Пчелінцева наголошує на тому, що подружжя в шлюбному договорі можуть встановити, що у праві спільної часткової власності на нажите в період шлюбу майно розмір їх часток у праві власності на нього буде нерівним [63с. 116]. Науковця підтримує О. В. Дзера, який вважає, що частки подружжя в їх спільному майні можуть бути нерівними, однак згода одного з подружжя на одержання у період шлюбу меншої частки майна або абсолютна відмова від неї з юридичної точки зору означає відмову особи від набуття нею суб'єктивних цивільних прав, що суперечить основоположним принципам конституційного та сімейного права [64, с. 186].

На нашу думку, позиція О. В. Дзери не є безспірною, адже згода одного з подружжя на одержання меншої частки майна або абсолютна відмова від неї, як слушно зазначає А. Б. Гриняк, не є відмовою від набуття суб'єктивних цивільних прав [62,с. 138]. У цьому випадку один з подружжя, на думку Ю. С. Червоного, відмовляється від свого суб'єктивного права власності на частку у спільному майні або дає згоду на зменшення своєї частки у праві власності на спільне майно, тобто розорядається зазначеним правом, а не відмовляється від набуття суб'єктивних цивільних прав [65, с. 168].

Звідси випливає, що законодавством допускається можливість встановлення нерівних часток подружжя під час визначення ними у шлюбному договорі правового режиму спільної часткової власності на майно, набуте за час шлюбу, або у разі поділу спільного майна.

Отже, зважаючи на вищенаведене, шлюбний договір має найбільш комплексний характер і може вміщувати різноманітні умови, які стосуються майна подружжя або надання утримання одному з них; на відміну від усіх інших договорів, може укладатися стосовно майбутнього майна подружжя; суб'єктами шлюбного договору може бути не тільки подружжя, а й особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу. Крім того, шлюбний договір може бути підставою виникнення права спільної власності подружжя на житло, якщо у ньому передбачено, що подружжя стає співвласниками житла, яке до укладення шлюбу та шлюбного договору належало одному з подружжя на

праві власності. Причому право спільної власності подружжя на житло, набуте на підставі шлюбного договору, виникає з моменту державної реєстрації цього права.

У вражаючому темпом розвитку сучасному світі сімейні відносини також з кожним днем зазнають змін та трансформацій. Кожне подружжя виробляє свою модель сімейного життя, зручну саме для нього. У значній мірі з цим може допомогти укладення шлюбного договору.

2.2. Інші договірні конструкції у сфері регулювання сімейних правовідносин

Досліджуючи інші договірні конструкції у сфері регулювання сімейних правовідносин звернемося до такого наукового підходу як класифікація. Перш за все, як і інші договори, сімейні угоди можна розподіляти на договори-дії та договори-зобов'язання. Причому, застосовуючи сталу в науці підставу класифікації, ми зможемо розділити всі договори-дії за характером відносин, регульованих ними, на майнові і немайнові договори, а також змішані. До майнових договорів слід віднести шлюбний договір, договір про розділ подружнього майна, угоду про сплату аліментів, а також угоду між сурогатною матір'ю і особами, на користь яких використовується репродуктивна технологія. Крім суто правових аспектів сурогатного материнства визнання і реєстрації батьківства, існує дуже багато цивільно-правових питань, які і виникають між подружжям та сурогатною матір'ю. Ці відносини регулюються договорами [66, с. 127-133.].

Спеціальних вимог до договору про сурогатне материнство чинне законодавство України не встановлює. Умови такого документа можуть бути: умови щодо компенсації витрат на медичне обслуговування сурогатної матері; установи, в яких буде здійснюватися запліднення і прийматися пологи; обов'язок жінки виконувати лікарські приписи, її місце проживання в період вагітності; наслідки відмови сурогатної матері згоду дати на запис

подружжя батьками дитини, умови і терміни оплат послуг сурогатної матері; підстави для зміни та розірвання договору, відповідальність сторін.

Виходячи з норм чинного законодавства України, весь процес сурогатного материнства можна назвати легітимним [67]. Буде доцільним і правильним прийняти Закон України «Про сурогатне материнство», де чітко на законодавчому рівні повинні бути пророблені усі положення договору з сурогатною матір'ю. Закріплені основні поняття і завдання цього інституту, окреслені на підставі відповідних норм права правовідносини, які складаються в процесі функціонування цього інституту[68].

До змішаних слід віднести договір про передачу дитини на виховання в прийомну сім'ю. Зауважимо, що в разі припинення дії договору припиняється функціонування прийомної сім'ї, але це може призвести до певних спорів на практиці, наприклад, виникає переплата державної соціальної допомоги на дитину-сироту і грошового забезпечення прийомній сім'ї. Звернемось до судової практики. Так, позивач звернувся до суду з позовом до відповідача ОСОБА_2 про стягнення надміру виплачених коштів, мотивуючи позовні вимоги тим, що Рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради від 08.11.2012 р. № 2722 «Про утворення прийомної сім'ї та передачу малолітньої дитини на виховання та спільне проживання» утворено прийомну сім'ю на базі родини гр. ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, 09.11.2012 р. між виконавчим комітетом Вінницької міської ради та ОСОБА_2 укладено договір про влаштування дитини ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_2, на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї. Згідно із протоколом № 650007 від 27.11.2012 р. ОСОБА_2 було призначено соціальну допомогу на прийомну дитину і грошове забезпечення як одному із прийомних батьків з 09.11.2012 р. по 01.08.2017 р. Фінансування витрат здійснювалося за рахунок субвенції з державного бюджету (п. 12 Порядку № 81). Перерахування допомоги у разі встановлення іншого прожиткового мінімуму здійснювалося без додаткового звернення прийомного батька. Рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради від 15.10.2015 р. № 2342 припинено з 15 жовтня 2015 р. дію

договору між виконавчим комітетом Вінницької міської ради і прийомним батьком ОСОБА_2 від 09.11.2012 р. «Про влаштування дитини на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї» у зв'язку із заявами прийомного батька та прийомної дитини ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_3, і влаштуванням дитини під піклування. Цим рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради Департамент було зобов'язано з 15.10.2015 р. припинити виплату державної соціальної допомоги на дитину-сироту ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_3, і грошового забезпечення прийомному батькові за надання ним соціальних послуг у прийомній сім'ї за принципом «гроші ходять за дитиною». Про припинення функціонування прийомної сім'ї відповідач ОСОБА_2 позивача не повідомив, у зв'язку з чим виникла переплата державної соціальної допомоги на дитину-сироту і грошового забезпечення прийомній сім'ї за період з 15.10.2015 р. по 31.10.2015 р. у розмірі 1590,74 грн., яку позивач просить стягнути з відповідача на його користь. У разі зміни розміру пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги батьки-вихователі або прийомні батьки протягом трьох робочих днів із моменту отримання відповідної інформації зобов'язані повідомити про це уповноважений орган для проведення відповідного перерахунку розміру раніше призначеної соціальної допомоги (абз. 3 п. 8 Порядку № 81). Якщо батьками-вихователями або прийомними батьками невчасно надано відомості що стосуються змін розміру пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги і це призвело до надмірної виплати коштів, уповноважені органи: надають інформацію батькам-вихователям або прийомним батькам про обсяг надміру наданих коштів і строки їх повернення (абз. 5 п. 8 Порядку № 81); вирішують проблеми щодо стягнення надміру виплачених коштів у судовому порядку у випадку неповернення їх добровільно батьками-вихователями чи прийомними батьками (абз. 7 п. 8 Порядку № 81)

Як вбачається з розрахунку переплати за особовим рахунком № 650007 (а. с. 22) у зв'язку із припиненням функціонування прийомної сім'ї,

ОСОБА_2 грошові кошти як допомога прийомним сім'ям у жовтні 2015 р. були переплачені на суму 1590,74 грн. Про цю перевиплату позивач листом від 24.03.2016 р. повідомив відповідача (а. с. 23), однак кошти ОСОБА_2 у добровільному порядку не були повернуті. Згідно ч. 1 ст. 1166 ЦК майнова шкода, яка завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Відповідно із ч. 1 ст. 1212 ЦК особа, що набула майно зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави, зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала. Частиною 1 ст. 1213 ЦК України передбачено, що набувач зобов'язаний повернути потерпілому безпідставно набуте майно в натурі. Власне, після того як була оцінена допустимість, достовірність кожного конкретного доказу окремо, а також їх достатність і взаємозв'язок в їх сукупності за своїм внутрішнім переконанням, що засновано на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів, суд робив висновок, що відповідачем було безпідставно отримано державну соціальну допомогу на дитину-сироту і грошове забезпечення прийомному батькові за період з 15.10.2015 р. по 31.10.2015 р. у розмірі 1590,74 грн., оскільки з 15.10.2015 р. припинене функціонування прийомної сім'ї та ним отримано інший статус, а саме призначено піклувальником неповнолітньої сироти — дитини ОСОБА_3, та відповідно законодавством передбачено відомий порядок виплати допомоги на дітей, над якими буде встановлено опіку чи піклування, тому позовні вимоги підлягають задоволенню в повному обсязі. Прийомні батьки заселяють дітей на своїй житловій площі за наявності відповідних санітарно-гігієнічних та побутових умов. Вони є законними представниками прийомних дітей та вчиняють дії без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники, а також несуть персональну відповідальність за життя,

здоров'я, фізичний та психічний розвиток прийомних дітей та дотримання принципу конфіденційності інформації щодо стану здоров'я дитини і т. ін. [69, с. 122-126].

Продовжуючи класифікацію сімейних договорів, відзначимо, що відповідно, договори, що залишилися: угода про місце проживання дитини і угода про визначення порядку спілкування дитини з окремо проживаючим батьком, відносяться до немайнових договорів [70].

Батьки можуть визначити місце проживання дитини після розлучення двома способами:самостійно обговорити де буде проживати дитина, прийти до згоди і викласти домовленість письмово, укласти договір.Крім того в договорі можна прописати і інші умови, порядок і місце зустрічей з дитиною, організація вільного часу, вирішення таких важливих питань, як у якій школі буде навчатися дитина, яку секцію буде відвідувати, як відпочивати тощо.подружжя в таких випадках слід навчитися комунікувати між собою і приймати спільні рішення.Таку угоду посвідчувати в нотаріуса не обов'язково. Додаток. 1

У разі спору, передусім повинні бути визначені інтереси дитини й тільки потім — права батьків. Такий висновок зробив ВС в постанові №756/2109/16-ц [71].

Щодо договорів-зобов'язань, то можна запропонувати їхню класифікацію за спрямованістю правового результату і за суб'єктним складом їх учасників. За першою із запропонованих підстав систему договорів можна представити таким чином: договори з приводу загального подружнього майна; договори щодо здійснення батьківських прав; договори щодо надання утримання; договори щодо влаштування дітей на; регулюючі відносини при застосуванні репродуктивної технології. Усі договори за другою підставою можна розділити на договори, що укладаються між подружжя; договори, що укладаються батьками і дітьми; договори, що укладаються між батьками; договори, що укладаються між іншими членами сім'ї; договори, що укладаються між членами сім'ї та іншими особами.

Окремо хотілося б приділити увагу договорам подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. Деяких аспектів цієї проблеми ми торкалися у попередньому підрозділі. Якщо у подружжя під час перебування у шлюбі є потреба здійснити певні юридичні дії щодо майна, яке у них наявності (набуто до укладення чи під час шлюбу) та має певний правовий статус (належить до числа спільного або роздільного майна). Досить часто у подружжя виникає потреба змінити правовий режим майна: визнати роздільне майно спільним, спільне – роздільним; поділити його, виділити частку зі спільного майна, визначити порядок користування та ін. Більшість із цих відносин можуть бути врегульовані за договором. Саме тому чинним сімейним законодавством передбачено цілий ряд майнових договорів подружжя. Судова практика підтверджує той факт, що переважна більшість договорів, які оспорюються в судах, визнаються недійсними, потребують зміни та розірвання укладаються з порушеннями..

Практичне значення має класифікація договорів стосовно подружнього майна, відповідно до якої виокремлюються: а) договори, спрямовані на встановлення та зміну правового режиму майна подружжя; б) договори, що визначають порядок користування майном (спільним та роздільним).

Найбільшого поширення у договірній практиці подружжя в Україні на сьогодні набув договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. Вказаний договір є двостороннім, консенсуальним та відплатним.

Договір про поділ спільного майна може бути укладено тільки після реєстрації шлюбу, оскільки поділу підлягає майно, яке вже стало спільною власністю подружжя. Цим договір про поділ спільного майна відрізняється від шлюбного договору, в якому встановлюється режим майна подружжя, що ними буде придбано в майбутньому.

СК України не визначає умов, які повинні міститись у договорі про поділ майна подружжя. На підставі проведеного дослідження можна запропонувати такий перелік умов даного договору, а саме: а) предметний

перелік конкретних речей, інших об'єктів, які входять до складу спільного майна, що підлягає поділу; б) характеристика та вартість кожного об'єкта, що підлягає поділу; в) визначення часток або пропорцій, в яких здійснюється поділ майна подружжя; г) способи поділу майна.

При укладенні договору про поділ спільного майна подружжя вправі відійти від принципу рівності часток, закріпленого ч. 1 ст. 70 СК України. При цьому в сімейному законодавстві України мають бути передбачені норми, які містили б гарантію одержання одним із членів подружжя певної мінімальної частки у майні, що набувається під час шлюбу.

Необхідно відокремлювати договір про поділ майна подружжя, що перебуває в їхній спільній сумісній власності, від договору про виділ майна (частки) дружині, чоловікові зі складу всього майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України), а також договору про відчуження одним із членів подружжя на користь іншого своєї частки у праві спільної сумісної власності без її виділу (ч. 2 ст. 64 СК України).

Продовжуючи класифікацію договорів, відзначимо, що сімейні договори за цивільно-правовою класифікацією можна подіти на реальні та консенсуальні, умовні та безумовні, строкові та безстрокові тощо. Також у системі сімейних договорів більшість мають довірчий характер, у зв'язку з чим їх можна назвати фідучіарними сімейними угодами, а також враховуючи наявність встановлених законодавством санкцій за їхнє невиконання, сімейні договори можна поділяти на юридичні (за порушення яких встановлено заходи державного примусу) та натуральні (державні заходи примусу за невиконання яких не передбачаються).

Батьки дитини відповідно до СК України мають можливість узгодити питання надання аліментів на утримання дітей без втручання суду шляхом укладання договору про зняття аліментів на дитину. І. В. Жилінкова відносить цей договір до особливих договорів, в яких визначаються питання, пов'язані із задоволенням майнових потреб їхніх дітей [58, С. 28]

Ці договори дійсно можна назвати тими, що мають певну специфіку, оскільки в них встановлюються зобов'язання подружжя щодо їх дітей.. Ст. 189 СК України визначено структуру договору, де вказано розмір, умови, порядок і строки виплати аліментів і передбачено право батьків укласти цей Умови договору, як і інших сімейних договорів, не можуть порушувати права дитини, встановлені законодавством. Договір укладається у письмовій формі та підлягає посвідченню нотаріусом. Договір визнається недійсним у випадку недотримання такої процедури. А нотаріальне посвідчення дає можливість здійснювати примусове стягнення, у такому випадку договір про сплату аліментів на дитину має силу виконавчого листа, є підставою для стягнення державним виконавцем коштів на утримання дитини в безспірному порядку. Цей договір є двостороннім, безоплатним, оскільки тільки одна сторона несе обов'язок сплачувати аліменти. До суб'єктів аліментних зобов'язань належать не всі фізичні особи, що є суб'єктами сімейного права, оскільки поняття «суб'єкт сімейного права» і «суб'єкт аліментного зобов'язання» — співвідносні, але не тотожні за своїм юридичним значенням категорії. У зв'язку з цим як суб'єкти аліментних зобов'язань розглядаються обмежене коло фізичних осіб, які за прямою вказівкою СК України мають суб'єктивне право на утримання або несуть аліментний обов'язок. Тільки такі особи можуть бути учасниками договору про сплату аліментів. Сторонами договору про сплату аліментів на дитину, є батьки дитини. Водночас необхідно враховувати, що договори про сплату аліментів на дитину укладаються між батьками дитини, які не обов'язково є подружжям між особами, що є подружжям, так і такими, що не перебувають у зареєстрованому шлюбі. У зв'язку з наведеним ці договори слід відносити до сфери договірного регулювання відносин батьків та дітей (ч. 2 ст. 109, ст. 189 СК України)

Андрущенко Т. зазначає: «Оскільки аліментний договір є підставою виникнення аліментного зобов'язання, його зміст розкривається через права

та обов'язки його суб'єктів, що визначаються з урахуванням істотних, звичайних і випадкових (або додаткових) умов договору»[72,с.39]

Договором про сплату аліментів на дитину може бути визначений різний порядок сплати аліментів (наприклад, шляхом особистої сплати аліментів безпосередньо платником аліментів їх отримувачеві, шляхом сплати аліментів платником аліментів їх отримувачеві через третіх осіб, поштовим переказом аліментів або шляхом перерахування аліментів на рахунок отримувача аліментів у банку) [73,с. 49]

Умову щодо строку договору про сплату аліментів слід розглядати, зважаючи на три моменти: 1) строк дії договору про сплату аліментів; 2) періодичність виплат (одноразово, щомісяця, щоквартально і т. д.); 3) строки конкретних виплат (дати або періоди платежу). Строк дії договору про сплату аліментів, за загальним правилом, відповідає строку існування аліментних обов'язку відповідного виду, Строк дії договору є ознакою більшості аліментних договорів, оскільки їх характер є тривалим. Положення СК України недостатньо чітко регулюють питання щодо строковості як самих аліментних договорів, так і аліментних відносин, тому вважаємо за доцільне під час укладання аліментного договору враховувати такі аспекти: 1) строк дії самого аліментного договору; 2) строк виникнення аліментних зобов'язань, зокрема, час та умови; 3) строк і періодичність сплати аліментів; 4) строк припинення аліментного зобов'язання; 5) строк нарахування штрафних санкцій, пені тощо за несвоєчасну сплату аліментів; 6) строк, з якого аліментні зобов'язання вважаються простроченими [74, с.78]

Професор С. Я. Фурса наголошує на необхідності встановлення мінімального строку аліментного договору [75, с.274] [Додаток 2].

Класифікація сімейних договорів може бути проведена і за іншими критеріями, що ще раз підтверджує наявність їхньої самостійності та можливості досить великої сфери застосування. Якщо ж вибирати інші критерії, то відповідно до Сімейного Кодексу і з точки зору відносин, які врегульовуються договором, самі сімейно-правові договори можна поділити

на дві групи: а) договори, що регулюють сімейні відносини, які врегульовані СК України; б) договори, що регулюють сімейні відносини, які не врегульовані СК України. Зокрема, в ч. 1 ст.9 СК зазначається, що сторони можуть врегулювати за домовленістю (договором) ті відносини, які вже врегульовані СК України. Виходячи з цього, можна дійти висновку, що сторони в договорі можуть відступити від тих правил, які знайшли своє закріплення в СК України, і встановити для себе інші норми поведінки. Наприклад, в договорі про надання утримання, на відміну від закону (ст. 75 СК України), подружжя може передбачити, що сплата утримання буде надаватися незалежно від наявності непрацездатності одного з подружжя.

Сторони можуть також укласти договір, що регулює відносини, які не врегульовані законом. В цьому випадку буде мати місце автономне регулювання сімейних відносин. Як уже неодноразово наголошувалось, далеко не усі сімейні за своєю природою відносини визначаються законом. У зв'язку з цим сторони можуть внормувати відносини, які не отримали законодавчого визначення на власний розсуд. Наприклад, наречені можуть укласти договір щодо влаштування весілля, здійснення весільної подорожі тощо. З точки зору законодавчої визначеності сімейні договори можуть бути поділені на: а) поіменовані (визначені в законі) договори; б) непоіменовані (не визначені в законі, однак такі, що не суперечать загальним засадам цивільного та сімейного законодавства та моральним засадам суспільства). До першої групи належать усі договори, що прямо передбачені в СК України. До непоіменованих можуть належати договори, зміст яких повністю визначається самими сторонами (наприклад, договір наречених щодо визначення правового режиму весільних подарунків). В залежності від суб'єктного складу їх учасників можна виділити наступні групи сімейно-правових договорів:

- 1) договори подружжя;
- 2) договори осіб, які проживають однією сім'єю; 3) договори батьків щодо виховання та утримання дитини;

4) договори між батьками та дітьми;

5) договори родичів.

З аналізу норм СК України можна визначити наступні види сімейно-правових договорів. 1) Договори подружжя: а) договори подружжя щодо їх майна: договір про відчуження одним із подружжя на користь іншого з подружжя своєї частки в праві спільної власності подружжя без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК); договір про визначення порядку користування майном (ст. 66 СК); договір про поділ майна подружжя (ст. 69, ст. 70 СК); договір про виділ частки одного із подружжя зі складу всього подружнього майна (ч. 2 ст. 69 СК). б) договори подружжя про надання утримання: • договір про надання утримання (ст. 78 СК); • договір про припинення права на утримання замість набуття права власності на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати (ст. 89 СК). в) шлюбний договір (ст. 92 - 103 СК).

2) Договори осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу: • договір про визначення правового режиму майна (ст. 74 СК); • договір про припинення права на утримання (ч. 3 ст. 91, ст. 89 СК).

3) Договори батьків щодо виховання та утримання дитини: • договір про визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу та порядку участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто буде проживати окремо (ч. 1 ст. 109 СК); • договір подружжя про розмір аліментів на дітей після розірвання шлюбу (ч. 2 ст. 109 СК); • договір щодо здійснення батьками батьківських прав та виконання обов'язків (ч. 4 ст. 157 СК); • договір про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК); • договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку із придбанням права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК).

4) Договори між батьками та дітьми. Ці договори прямо не визначені в СК України, тому їх можна віднести до непоіменованих сімейно-правових договорів. Учасниками цих договорів в першу чергу можуть бути батьки та їх повнолітні діти. Так, сторони можуть передбачити в договорі порядок

сплати повнолітньою дитиною аліментів на одного з батьків, забезпечення його лікування, влаштування відпочинку тощо. В принципі не можна відкидати і можливості укладення неповнолітньою дитиною договору про утримання матері/батька, який є хворим або інвалідом, якщо дитина має достатній дохід (заробіток) і в змозі надати таке утримання. Договори можуть мати і протилежний напрямок, коли батьки укладають договір з повнолітньою дитиною, яка продовжує навчання або є інвалідом, про надання їй утримання.

5) Договори родичів [76].

Договори цієї групи також належать до непоіменованих договорів, оскільки СК України не передбачає жодного з договорів за участю інших членів сім'ї та родичів. Однак це не означає відсутності можливостей для договірного регулювання відносин цих осіб. Більш того, саме договірне визначення прав та обов'язків Інших членів сім'ї та родичів може виключити можливість спорів та конфліктів. Цілком уявними можуть бути договори між батьками дитини та бабою, дідом, прабабою, прадідом про спілкування останніх зі своїми внуками та правнуками та їх виховання. Мати, батько, баба, дід та інші особи, з якими проживають діти, можуть укладати договори щодо виховання дитини з братом та сестрою дитини. Інші члени сім'ї та родичі можуть також укладати різноманітні договори щодо надання взаємного утримання.

Варто також наголосити, що в сімейному праві угоди володіють, відповідною специфікою. Ця специфіка проявляється в трьох основних моментах.

По-перше, в сімейному праві, частіше чим в цивільному в цілому зустрічаються односторонні правочини. Як відомо, більшість цивільних правовідносин мають за свою основу той чи інший цивільно-правовий договір. В сімейному праві договори також зустрічається, причому деякі з них виступають в чистому вигляді і співпадають в усіх основних рисах і по формі з іншими цивільно-правовими договорами (шлюбний договір, угода

про виплату аліментів), а інші будучи цивільно-правовими договорами по суті не виражені настільки в цивільно-правовій формі (укладання шлюбу, угода про визначення місця проживання дітей при роздільному проживанні батьків та ін.) [77].

Як би то не було, в усіх випадках, коли для рішення того чи іншого сімейно-правового питання (частіше за все сімейно-правового спору) виявляється угода волевиявлення двох чи більшого числа учасників сімейних відношень, то є усі підстави говорити про договір. При цьому велика кількість сімейно-правових договорів представляють собою не протилежні по направленості узгодження волевиявлення громадян, як це має місце в більшості цивільно-правових договорів, а прагнення однієї цілі угоди учасників сімейних відносин (вибір подружжям місця проживання, узгодження батьками імені дитини, здійснення більшості батьківських прав тощо[78].

Багато сімейних прав і обов'язків виникають і змінюються в силу односторонніх правочинів учасників сімейних відносин. Наприклад, тільки стосовно до усиновлення юридичне значення набувають також односторонні угоди, як волевиявлення самого усиновителя(ст. 207 СК України), згода батьків на усиновлення дитини (ст. 217 СК України), згода на усиновлення дітей опікунів (піклувальників) (ст.221 СК України), керівників установ, в яких знаходяться діти, які залишились без піклування батьків (ст. 222 СК України), згода другого з подружжя на усиновлення (ст. 220 СК України), згода дитини на усиновлення (ст. 218 СК України). Хоча вказані і інші односторонні дії, які зустрічаються в сімейному праві, частіш за все породжують правові наслідки не самі по собі, а в сукупності з іншими юридичними фактами їх слід оцінити в якості односторонніх правочинів. Та обставина, що для виникнення правовідношення до правочину повинен приєднатися передбачений законом юридичний факт, не означає заперечення у відповідної вольової дії ознак угоди, як такої.

По-друге, специфічна форма сімейно-правових угод, Лише деякі з них, наприклад шлюбний договір здійснюються в формі традиційній для цивільного права (ст. 94 СК України). Більшість же сімейно-правових угод по формі відрізняються від звичних цивільно-правових угод. Одні з них повинні здійснюватись в державних органах, на котрі покладена обов'язковість актів цивільного стану. Це обумовлено тим, що дії учасників сімейних відносин направлені на виникнення, зміну сімейних прав і обов'язків, безпосередньо торкаються інтересів інших осіб чи суспільства в цілому. Наприклад, обов'язковій державній реєстрації належить укладення шлюбу, усиновлення визнання батьківства. Подібні сімейно-правові угоди частіше за все постають у формі актового запису чи завіряються уповноваженими державними органами (наприклад, згода батьків на усиновлення дитини) [79].

Інші сімейно-правові акти можуть укладатися в будь-якій формі, поскільки закон не приписує для них дотримання конкретних особливих вимог. Так, згода батьків про визначення місця проживання дитини при їх роздільному проживанні (ст.160 СК України), може бути укладено в будь-якій, у тому числі і в усній формі. Форма подібних угод підкорюється, однак, загальним правилам цивільного права про форму правочину. Тому, наприклад, угода подружжя про розділ спільно нажитого майна, краще здійснювати в письмовій формі.

По-третє, сімейно-правові угоди, на відмінну від інших цивільно-правових угод, широко застосовуються в сфері особистих немайнових відносин. Цивільно-правові правочини частіше за все породжують майнові правовідносини. Виключення з цього правила зустрічаються в основному в області відношень, пов'язаних з інтелектуальною власністю (наприклад, угода про співавторство в авторському праві). Напроти, в сімейному праві за допомогою правочинів, виражених в формі, чи взаємної угоди учасників сімейних відносин, и одностороннього виявлення, виникають наряду з майновими і особисті немайнові правовідносини[80].

Особливість таких правочинів в тому, що виникнення на їх основі сімейних правовідносин в своїй більшості не володіють тією стабільністю, котра властива цивільним правовідносинам. Укладена учасниками сімейних правовідносин угода з приводу здійснення особистісних немайнових прав, рівно, як одностороння угода суб'єкта цивільного права, направлена на виникнення і зміну особистісних немайнових правовідносин, частіш за все може бути анульовано по односторонній вимозі учасника сімейних правовідносин або в силу обставин, які змінилися.

Викладене вище дозволяє нам зробити висновок: договори як юридичні факти сімейного права мають тягнути за собою виникнення, зміну або припинення індивідуальних правовідносин в межах генерального сімейного правовідношення, а отже, мати своїм предметом сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання, а також між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимом та падчеркою, пасинком та іншими членами сім'ї. Відповідно, договір у сімейному праві може: конкретизувати норми сімейного права; доповнювати регулювання, межі якого окреслені нормами сімейного права, що прямо вказують на врегулювання відносин шляхом досягнення згоди між їх учасниками і її закріплення в договорі; встановлювати права і обов'язки, відмінні від тих, що передбачені нормами сімейного права, у випадках, коли це прямо допускається; виступати єдиною можливою підставою для виникнення індивідуальних сімейних правовідносин; заповнювати прогалини, залишені законодавцем у регулюванні сімейних відносин. Виявлення прогалин у правовому регулюванні, особливо коли йдеться про приватноправову сферу (а отже, сферу, де у більшості випадків матиме місце не прогалина, а кваліфіковане мовчання законодавця), є завданням надзвичайно складним. Головним критерієм наявності прогалини стає судова практика. Наведемо приклад. Відповідно до ст. 257 Сімейного кодексу

України баба, дід, прабаба, прадід мають право спілкуватися зі своїми внуками, правнуками, брати участь у їх вихованні. Однак при цьому законодавець не говорить нічого про можливість або неможливість врегулювання вказаного питання на рівні договору між батьками дитини, з однієї сторони, і бабою та дідом, з іншої. Маємо прогалину у правовому регулюванні, яка може бути заповнена за допомогою аналогії закону, а саме шляхом застосування норми, що передбачає можливість укладення такого договору між батьками дитини. Наведені вище висновки мають стати ще одним кроком на шляху вирішення більш глобального завдання – встановлення співвідношення ролі законного та договірної правового регулювання сімейних відносин на сучасному етапі державно-правового розвитку; визначення ролі договору як засобу індивідуального правового регулювання у загальнотеоретичному плані; з'ясування місця договорів, що мають своїм предметом врегулювання сімейних правовідносин, у загальній системі договорів.

ВИСНОВКИ

У результаті здійснення цього дослідження було зроблено наступні висновки:

Правові норми регулюють не всі аспекти відносин, що складаються у сім'ї, а лише ті, на які держава може впливати шляхом встановлення належних правил поведінки.

В ст. 4 СК України, встановлюється, що сімейні правовідносини виникають на підставі кровного споріднення (родинних зв'язків), шлюбу чи усиновлення, а також на інших підставах не заборонених законом і таких, що не суперечить моральним засадам суспільства. Взагалі родинність виступає підставою виникнення сімейних правовідносин лише тоді, коли з нею безпосередньо пов'язане сімейним законодавством настання певних правових наслідків.

На сучасному етапі слід констатувати, що права та обов'язки, що виникають у сімейній сфері на підставі договору можуть носити як майновий, так і особистий немайновий характер.

Сімейне законодавство не містить спеціальних норм щодо укладення, зміни та розірвання сімейних договорів. При регулюванні цих питань слід керуватися загальними положеннями ЦК України про правочини, зобов'язання та договори, враховуючи при цьому специфіку сімейно-правових договорів. Цілком погоджуємось, що договір у сімейних правовідносинах має правові підстави для визнання його самостійності в порівнянні з цивільноправовим, проте при цьому необхідно взяти до уваги істотний вплив цивільно-правового договору як загальноправової бази (принципи, конструкція договору) для створення сімейного договору, а також застосування норм Цивільного кодексу України для регулювання договірних сімейних відносин у субсидіарному порядку

Форма сімейно-правових договорів – письмова, як правило, нотаріально посвідчена, в окремих випадках потребує державної реєстрації

(наприклад, договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно – ст. 190 СК України). Слід зазначити, якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається (ч. 2 ст. 220 ЦК України). Не виключається укладення договорів у простій письмовій та усній формі (законодавець вживає термін «домовленості»).

Необхідність існування правового інституту шлюбного договору в сучасному українському суспільстві об'єктивно і закономірно зумовлена сучасним станом соціально-економічний розвитку, триваючою еволюцією сімейних відносин та позитивним ставленням населення до договірної регулювання сімейних майнових правовідносин. Метою існування шлюбного договору можна вважати потребу належного врегулювання майнових прав та інтересів громадян України з різним майновим статусом в умовах сучасного становлення в державі ринкових відносин, а також сприяння більш вільному розпорядженню подружнім майном. Будучи засобом попередження можливих конфліктів, шлюбний договір забезпечує гармонію інтересів окремо взятого члена сім'ї і суспільства в цілому, відіграючи при цьому регулятивну функцію.

Під шлюбним договором слід розуміти домовленість наречених або подружжя, спрямовану на встановлення, зміну або припинення їх майнових прав та обов'язків під час шлюбу та (або) у випадку його розірвання. Необхідність існування інституту шлюбного договору в сучасному українському суспільстві об'єктивно і закономірно зумовлена сучасним станом соціально-економічного розвитку, триваючою еволюцією сімейних відносин та позитивним ставленням населення до договірної регулювання сімейних майнових правовідносин. Шлюбний договір слід вважати особливим сімейно-правовим договором. Проте на практиці шлюбний

договір насамперед застосовується не для регулювання спільного проживання і користування майном, а на випадок розірвання шлюбних відносин. Тому, безперечно, у шлюбному договорі можна визначити можливий порядок поділу майна, зокрема після розірвання шлюбу. У цьому разі у випадку розлучення можна уникнути тривалих судових процесів поділу майна, маючи більше шансів зберегти добрі відносини після розлучення.

На нашу думку, було б доречно закріпити в законодавстві норму, відповідно до якої сторони могли б урегулювати особисті немайнові відносини в шлюбному договорі за умови, що ці положення не порушують конституційні права та свободи людини і громадянина, закріплені в Конституції України, а також не суперечать моральним засадам суспільства. З цією метою та для приведення ст. 93 СК України у відповідність до ст. 9 СК України необхідно ч. 1 ст. 93 СК України викласти в такій редакції: «Шлюбним договором регулюються особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, визначаються їхні особисті немайнові та майнові права й обов'язки у межах, що не порушують конституційних прав та свобод людини і громадянина.»

Подальші дослідження в галузі договірної регулювання відносин подружжя щодо їхнього спільного та роздільного майна мають бути спрямовані на всебічне та комплексне вивчення кожного окремо взятого виду договору в сімейному праві України, визначення їх правової природи та характерних ознак, поняття та змісту, суб'єктного складу, особливостей виконання та застосування відповідальності, а також підстав та порядку припинення.

Заслуговує на увагу думка, що заходи відповідальності за порушення сімейних прав і невиконання чи неналежне виконання сімейних обов'язків доцільно визначати й у договорі про влаштування дітей до прийомної сім'ї, на випадок повернення прийомними батьками або батьками-вихователями дитини у зв'язку зі строковим розірванням договору, оскільки з вини

прийомних батьків були створені несприятливі умови для утримання, виховання і навчання дитини

СКУ передбачає можливість урегулювати аліментні зобов'язання подружжя як у шлюбному договорі (ст. 99 СКУ), так і в договорі про надання утримання (ст. 78 СКУ). Разом з тим, на нашу думку, угоди про надання утримання (аліментів) повинні бути в першу чергу інструментом добровільного виконання аліментного обов'язку, тому слід виключити можливість установлювати умови виплати аліментів, оскільки останні імперативно регулюються законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антошкіна В.К. Договірне регулювання відносин подружжя [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 . Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2006. 208 арк. - арк. 191-208
2. Боднар Т.В. Джерела сімейного права. Сімейне право України: підручник/Т.В. Боднар, І.О. Дзера. К.: Юніком Інтер, 2016. С. 39-52.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. ВВР України, № 30, Ст. 141.
4. Ромовська З.В. Сімейний Кодекс України: наук-практ. ком. [3-тє вид., перероб. і доп.]. К.: Правова єдність, 2009. 432 с
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова № 11 Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Муратова С.А. Семейное право: учебник. М.: Эксмо, 2016. 448 с.
8. Звенигородская Н.Ф. Договорное семейное правоотношение: единство и дифференциация. Юрист. 2014. № 1. С. 22-27.
9. Ухвала від 08.11.2016 № 442/7472/15 Апеляційний суд Львівської області. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/62584230>
10. Липець Л. В. Шлюбний договір в Україні і в світі: порівняльні аспекти шлюбного і трудового договорів, а також шлюбних договорів в Україні і в США . Юридична наука. №8. 2015. С. 27-41.
11. Антокольская М. В. Семейное право. М.: Юристъ, 1997. 366 с.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 03.07.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Жилінкова І.В. Поняття сім'ї в праві. Вісник університету внутрішніх справ. 2000. № 10. С. 38-42.
14. Некрасова О. Договірне регулювання сімейних відносин. Право України. 2013. № 10. С. 78–83
15. Михальнюк О. В. Договори в сімейному праві України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 10. С. 84-91.
16. Ткаченко М.В. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України
URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/7431/1/dysert_tka_chenko_21092018.pdf
17. Вавженчук С. Деякі ознаки договору як юридичного факту та договору-правовідношення. Підприємництво господарство і право. 2019. №5. С.6-10
18. Гофман Ю.В. Договір про сплату аліментів на дитину як різновид цивільних договорів у сімейному праві України. Наше право. № 1. 2015 С.129
19. Рабец А.М. Методологические и теоретические проблемы правового регулирования отношений по взаимному алиментированию. дис.док.ю.н. Томск. 1992. 43 с.
20. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. К.: Ін-юре, 2003. 532 с.
21. Гордеюк А. О. Проблема співвідношення категорій «правочин» та «договір» у цивільному законодавстві України гуманітарний часопис. 2014, № 4. С.88
22. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України. Монографія. 2018
URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/288638128.pdf>
23. Красицька Л. В. Договір як правова форма регулювання сімейних відносин. «Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин», наук.-практ. конф. (2017 ; Харків). Науково-практична конференція «Актуальні проблеми

- приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин», 17 лютого 2017 р. : [присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова : матеріали]. Х.: Право, 2017. 338 с. С. 44–47.
24. Ковальська В.С. До питання про особливості сімейних правовідносин. Форум права. 2012. № 1. С. 480–486
25. Некрасова О.В. Розвиток договору як регулятора сімейних відносин. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Юридические науки». 2011. Том 24 (63). С. 132–138
26. Про визнання заяви про згоду на укладення договору та визнання договору купівлі-продажу недійсними за заявою ОСОБА_3 про перегляд Верховним Судом України ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31 березня 2016 року : Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 жовтня 2016 р. Справа № 6-15: URL:[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/96123293FC3E7047C2258057004EBB88](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/96123293FC3E7047C2258057004EBB88). — Назва з екрана
27. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
28. Чашкова С.Ю. Система договорных обязательств в российском семейном праве: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2004. 144 с.
29. Капитова О. В. Правовая природа механизма алиментирования в семейном праве Российской Федерации [Текст] : монография М. : Юриспруденция, 2010. 136 с.
30. Гонгало Б. М. Брачный договор: комментарий семейного и гражданского законодательства. 2-е изд. перераб. и доп.: Статут, 2004. 111 с.

31. Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу: Наказ Мін'юсту України від 22.07.2016 р. № 2247/5126 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-16#Text>
32. Хурцилава Л. А. Классификация договоров в семейном праве. Вестник ТвГУ. Серия: Право. С. 361–369. URL: <http://eprints.tversu.ru/4126>.
- 33.. Радченко Л. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2017. №9. С.38
34. Энциклопедический словарь / Под ред. И.Е. Андреевского. СПб.: Изд-во: Ф.А. Брокгауз и И.А. Эфрон 1890. –Т.IV: Битбург – Бинчук. 1895 с. С. 624
35. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. – 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юридична думка, 2012. 1020, с. 945
36. Кобзєва Т.А., Горбатко Ю.О. Шлюбний договір як спосіб уникнення розлучень. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 1. С. 69–71
37. Фурса С. Шлюбний контракт в нотаріальному процесі. Право України. 2010. № 5. С. 55-62.
38. Маланчук Т.В., Дегтяр Р.О. Інститут шлюбного договору в Україні: перспективи удосконалення та зарубіжний досвід правового регулювання «Молодий вчений» № 5 (57) травень, 2018. С.620
39. Дутко А.О. Поняття та правова природа шлюбного договору URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4983/vnulpurn201683731.pdf>
40. Явор О. А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України : автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” . Х. 1996. 18 с.

- 41.Дзядевич Д. В. Брачный договор: правовое понятие и механизм действия. Вестник Белорусского государственного экономического ун-та. 2002. № 3. С. 69–73
- 42.Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України /за ред. Червоного Ю.С.- К.: Вид. Істина, 2003. – 520 с.
- 43.Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: погляд у майбутнє. Право України. 2001 № 2. С. 63- 69.
- 44.Гопанчук В. С.
Суміжні правові наслідки недійсного шлюбу Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 10-2(1). С. 156-159. URL:
: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2%281%29__45
- 45.Липець Л. В. Шлюбний договір в Україні і в світі: порівняльні аспекти шлюбного і трудового договорів, а також шлюбних договорів в Україні і в США . Юридична наука. №8. 2015. С.27-41
- 46.Постанова ВСУ від 28.01.2015 року у справі №3-210гс14 URL:
https://protocol.ua/ua/postanova_vsu_vid_28_01_2015_roku_u_spravi_3_210gs14/
- 47.Постанова Верховного Суду України від 28.01.2015 №6-230цс14 URL:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS150020.html
- 48.Савчук В., Брич Я. Шлюбний договір межі законодавчого регулювання та остання практика застосування Юридична Газета. 23 серпня 2016 р. № 33 (531). С. 20
- 49.Розгон О.В. Сучасна практика укладення та змісту шлюбного договору. Довідник нотаріуса. №1. 2016. С. 54-69.
- 50.Труба В.І. Проблемні питання визнання шлюбного договору недійсним// Порівняльно-аналітичне право. №8. 2014.С16
- 51.Постанова КЦС ВС від 26.02.2020 р. у справі №755/19197/18. URL:
<https://www.facebook.com/cdoslidzenna/posts/930425570706545/>

- 52.Постанова КЦС ВС від 30.01.2018 р. у справі №756/7489/15-ц. URL:
https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_30_01_2018_roku_u_spravi_756_7489_15_ts/
- 53.Постанова КЦС ВС від 26.02.2020 р. у справі №755/19197/18. URL:
https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_26_02_2020_roku_u_spravi_755_19197_18/
- 54.Постанова КЦС ВС від 11.11.2019 р. у справі №337/474/14-ц URL:
<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85868754>
- 55.Малиновська В.Кострікова Є. Шлюбний договір через призму судової практики: що можна в ньому прописувати Юридична газета. №17.2020. URL:
<https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shlyubniy-dogovir-cherez-prizmu-sudovoyi-praktiki-shcho-mozhna-v-nomu-p>
- 56.Антокольская М. В. Семейное право . М., 1996. 187 с
- 57.Гражданское право: учебник. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. М.: Проспект, 1998. Ч. 2. 784 с
- 58.Жилинкова И. В. Брачный контракт Харьков, 1995. 190 с
- 59.Сосипатрова Н. Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение Государство и право. 1999. № 3. С. 75 – 81,
- 60.Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2003. 21 с
- 61.Червоний Ю. С. Понятие и особенности семейных правоотношений . Цивільне право. 2002. Вип. 1. С. 15 – 19.
- 62.Гриняк А. Б. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 . К., 2007. 199 с.,
- 63.Пчелинцева Л. М. Семейное право. М., 2000. 672 с. , с. 116
- 64.Сімейне право України: підручник / за заг. ред. Т.В. Бондар та О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2016. 632 с.

65. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. К.: Істина, 2003. 464 с.
66. Явор О. А. Правові аспекти сурогатного материнства. Університетські наукові записки: часопис. Хмельницьк. ун-т упр. і права. Хмельницький, 2012. № 4. С. 127-133
67. Михальчук О. Правове регулювання сурогатного материнства в Україні URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id..>
68. Кривецький О. Сурогатне материнство: проблеми правового врегулювання. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4365:surogatne-materinstvo-problemi-pravovogo-
69. Розгон О. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї // Мала енциклопедія нотаріуса № 5 (95), жовтень, 2017 р С.122-126
70. Хараджа Наталя Щодо критеріїв класифікації сімейних договорів. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/94>
71. Постанова Верховного суду України від 04.04.2018 р. № 756/2109/16-ц .URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS181088.html
72. Андрущенко Т. Процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України. К., 2015. 215 с. С. 39.
73. Гресь Н. М. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С. 49–52. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/14.pdf.
74. Романенко І. Г. Ефективні способи забезпечення виконання аліментного договору. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 1. С. 78–81. URL : http://www.pap.in.ua/1_2017/24.pdf.
75. Фурса С. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. за заг. ред. С. Фурси. К. : Видавець Фурса С. : КНТ, 2007. Т. 1. 916 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/735561>.

- 76.Ромовська З.В. Сімейний Кодекс України: наук-практ. ком. [3-тє вид.,перероб. і доп.]. К.: Правова єдність, 2009. 432 с.
- 77.Сімейне право України: підручник. за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. Х.: Право, 2012. 412 с
- 78.Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
- 79.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 03.07.2018. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
- 80.Ариванюк Т. До питання про укладення угод за участю подружжя. Право України. 2001. № 9. С.61-64.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Постанова

Іменем України

26 лютого 2020 року

м. Київ

справа № 755/19197/18

провадження № 61-18343св19

Верховний суд у складі колегії суддів Третьої Судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Сімоненко В. М. (суддя-доповідач),

суддів: Калараша А. А., Петрова Є. В., Сердюка В. В., Штелих С. П.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

третя особа - приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Бойко Людмила Леонідівна,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 на рішення Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року у складі судді Коваленка К. В., постанову Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2019 року у складі колегії суддів: Олійника В. І., Ігнатченко Н. В., Кулікової С. В., та ухвалу Київського апеляційного суду від 08 жовтня 2019 року у складі колегії суддів: Олійника В. І., Заришняк Г. М., Кулікової С. В.,

ВСТАНОВИВ:

Описова частина

Короткий зміст позовних вимог

У грудні 2018 року ОСОБА_1 звернулася до суду із позовом до ОСОБА_2, третя особа - приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Бойко Л. Л., у якому, з урахуванням уточнених позовних вимог, просила визнати частково недійсним із моменту вчинення шлюбний договір, а саме: пункти 4, 5 правочину.

Позовна заява мотивована тим, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 із 26 вересня 2009 року перебувають у зареєстрованому шлюбі.

18 липня 2018 року між сторонами укладено шлюбний договір, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Бойко Л. Л., який було зареєстровано у відповідному реєстрі № 2999.

Відповідно до пункту 4 шлюбного договору подружжя домовилося про непоширення дії [статті 60 СК України](#) на нерухоме майно хоч і набуте подружжям під час шлюбу, яке вважатиметься особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я воно придбане та зареєстроване, а саме: власністю відповідача є квартира АДРЕСА_1; житловий будинок із господарськими будівлями та спорудами, що знаходиться за адресою: АДРЕСА_2; земельна ділянка, що розташована за адресою:

АДРЕСА_2, площею 0,25 га; земельна ділянка, що розташована за адресою: АДРЕСА_2, площею 0,21 га.

Також власністю відповідача за шлюбним договором є побутова техніка, кухонне начиння, меблі, інші речі, що знаходяться за адресами вказаного нерухомого майна.

Пункт 5 спірного договору вказує, що подружжя домовилися про непоширення дії [статті 60 СК України](#) на транспортні засоби та нерухоме майно, які будуть придбані подружжям після укладення шлюбного договору, та вважатимуться особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я придбані та/або зареєстровані, розпорядження таким майном та особистими майновими правами здійснюється на його власний розсуд.

Посилаючись на те, що вказані пункти шлюбного договору порушують її права, ставлять у край невідгідне матеріальне становище та суперечать вимогам чинного законодавства, просила позов задовольнити.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року позов ОСОБА_1 задоволено.

Визнано частково недійсним шлюбний договір від 18 липня 2018 року, укладений між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Бойко Л. Л. та зареєстрований у реєстрі № 2999, а саме: пункт 4, пункт 5 вказаного договору, з моменту вчинення правочину.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції на підставі положень частини четвертої [статті 93 СК України](#) вважав, що вказані пункти спірного правочину ставлять ОСОБА_1 у надзвичайно невідгідне матеріальне становище, оскільки

договором не визнано право власності позивача на будь-яке нерухоме майно, у зв'язку з чим наявні правові підстави для задоволення позову.

Короткий зміст рішення суду апеляційної інстанції

Постановою Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2019 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення, а рішення Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції вважав, що рішення районного суду відповідає обставинам справи, ухвалено з дотриманням норм матеріального та процесуального права на підставі повного та всебічного вивчення доказів.

Ухвалою Київського апеляційного суду від 08 жовтня 2019 року виправлено описку у вступній частині постанови Київського апеляційного суду

від 02 жовтня 2019 року, а саме: замість «суддів: Ігнатченко Н. В.,

Кулікової С. В.» зазначено «суддів: Заришняк Г. М., Кулікової С. В.».

Короткий зміст вимог касаційної скарги

15 жовтня 2019 року ОСОБА_2 подав до Верховного Суду касаційну скаргу, у якій просить скасувати рішення Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року, постанову Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2019 року та ухвалу Київського апеляційного суду від 08 жовтня 2019, і ухвалити нове судове рішення, яким відмовити у задоволенні позову в повному обсязі. При цьому посилається на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду 16 жовтня 2019 року відкрито касаційне провадження у справі та витребувано її матеріали з суду першої інстанції, зупинено дію рішення Баришівського районного суду Київської області

від 14 травня 2019 року та постанови Київського апеляційного суду

від 02 жовтня 2019 року до закінчення їх перегляду в касаційному порядку.

У жовтні 2019 року цивільну справу № 755/19197/18 передано до Верховного Суду.

Ухвалою Верховного Суду від 13 лютого 2020 року справу призначено до судового розгляду.

Аргументи учасників справи

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга, з урахуванням пояснень до касаційної скарги, мотивована тим, що висновки судів першої та апеляційної інстанцій щодо визнання недійсними пунктів шлюбного договору базуються на неправильному розумінні і тлумаченні умов спірного правочину та положень статей [93](#), [97](#), [103 СК України](#).

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився і апеляційний суд, не звернув належної правової уваги на те, що майно, яке є предметом спірного договору, належало ОСОБА_2 на праві власності ще до моменту укладання правочину. Таким чином, за шлюбним договором жодній стороні не передавалося будь-які об'єкти нерухомого майна, а лише було визначено його правовий режим.

Крім того, позивачем не надано належних і допустимих доказів на підтвердження того, що умови договору ставлять ОСОБА_1 у надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

Висновки судів першої та апеляційної інстанцій не відповідають дійсним обставинам справи та суперечать правовій позиції, викладеній у постанові Верховного Суду України від 28 січня 2015 року у справі № 6-230цс14, постанові Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі № 756/7489/15-ц, відповідно до якої норма [статті 97 СК України](#) надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, та не містить заборон або обмежень цього права.

Короткий зміст відзиву на касаційну скаргу

У листопаді 2019 року ОСОБА_1 подала до Верховного Суду відзив на касаційну скаргу, у якому просить скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення, а оскаржувані рішення - без змін.

Відзив мотивовано безпідставністю доводів касаційної скарги, які не спростовують обґрунтовані та законні рішення судів першої та апеляційної інстанцій.

У відзиві ОСОБА_1 просить суд про розгляд справи за участю сторін.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

Судами встановлено, що ОСОБА_1 до ОСОБА_2 перебувають у зареєстрованому шлюбі з 26 вересня 2009 року, що підтверджується актовим записом № 619 відділу реєстрації актів цивільного стану Дарницького районного управління юстиції у м. Києві

18 липня 2018 року між ОСОБА_1 до ОСОБА_2 укладено шлюбний договір, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Бойко Л. Л. та зареєстрований у реєстрі № 2999.

Відповідно до пункту 4 шлюбного договору від 18 липня 2018 року подружжя домовилося про непоширення дії [статті 60 СК України](#) на нерухоме майно хоч і набуте подружжям під час шлюбу, яке вважатиметься особистою приватною власністю того з подружжя, на чиє ім'я воно придбане та зареєстроване.

Власністю ОСОБА_2 є:- квартира АДРЕСА_1 ;

- житловий будинок з господарськими будівлями та спорудами, що знаходиться за адресою: АДРЕСА_2 ;

- земельна ділянка, що розташована за адресою: АДРЕСА_2 , площею 0,25 га, кадастровий номер земельної ділянки: 32220287302:24:029:0013 із цільовим

призначенням - для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд;

- земельна ділянка, що розташована за адресою: АДРЕСА_2 , площею 0,21 га, кадастровий номер земельної ділянки: 32220287302:24:029:0014 з цільовим призначенням - для ведення особистого підсобного господарства.

Також власністю ОСОБА_2 за шлюбним договором є побутова техніка, кухонне начиння, меблі, інші речі, що знаходяться за адресами вказаного нерухомого майна.

Пункт 5 шлюбного договору передбачає, що подружжя домовилися про непоширення дії [статті 60 СК України](#) на транспортні засоби та нерухоме майно, що буде набуто подружжям, а саме: нерухоме та рухоме майно, що підлягає державній реєстрації, особисті майнові права, які будуть придбані подружжям після укладення шлюбного договору, побутова техніка, кухонне приладдя, меблі, картини, інші речі, що будуть знаходитися за адресами такого нерухомого майна та вважатимуться особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я придбані та/або зареєстровані, і розпорядження таким майном та особистими майновими правами здійснюється на його власний розсуд.

У спірному правочині сторони зазначили, що цей шлюбний договір сторонами прочитаний, суть його зрозуміла сторонам, зміст прав та обов'язків, правові наслідки роз'яснено нотаріусом.

При цьому судами також встановлено, що в той самий день було укладено ще декілька договорів, зокрема договір дарування позивачем своєї квартири АДРЕСА_3 відповідачу; договір дарування відповідачем частини квартири АДРЕСА_4 спільній дитині - ОСОБА_3 ; одним із договорів визнано право власності за позивачем на належну їй іншу S частину цієї квартири.

При цьому судами при розгляді справи не встановлено наявності у подружжя будь-якого іншого шлюбного майна, ніж те, що визначено у шлюбному договорі.

Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

Відповідно до пункту 2 розділу II «[Прикінцеві та перехідні положення](#)» [Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-IX від 15 січня 2020 року](#), касаційні скарги на судові рішення, які подані і розгляд яких не закінчено до набрання чинності цим Законом, розглядаються в порядку, що діяв до набрання чинності цим Законом (08 лютого 2020 року).

Перевіривши доводи касаційної скарги, врахувавши аргументи, Верховний Суд зробив висновок, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення з огляду на наступне.

Положеннями частини другої [статті 389 ЦПК України](#) передбачено, що підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Вимогами частин першої та другої [статті 400 ЦПК України](#) визначено, що під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Частинами першою, дев'ятою [статті 7 СК України](#) встановлено, що сімейні відносини регулюються цим кодексом та іншими нормативно-правовими актами на засадах справедливості, добросовісності та розумності відповідно до моральних засад суспільства.

Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у частині другій [статті 7 СК України](#) закріплена можливість урегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками.

[Стаття 9 СК України](#) визначає загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям, а саме: така домовленість не повинна суперечити вимогам [СК України](#), іншим законам та моральним засадам суспільства. Під вимогами законів у цьому випадку слід розуміти імперативні норми, що встановлюють заборону для договірного регулювання відносин подружжя.

Більш детальна регламентація договірного регулювання відносин між подружжям викладена у [статті 64 СК України](#). У частині першій цієї норми передбачено право дружини та чоловіка на укладення договорів між собою. Так, дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Договір, в тому числі шлюбний договір, насамперед, є категорією цивільного права, то відповідно до [статті 8 СК України](#) у випадках договірного регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей [3, 6 ЦК України](#) щодо свободи договору, а також глав [52, 53 ЦК України](#) щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Частина третя [статті 6 ЦК України](#) передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, надаючи, таким чином, особам право вибору: використати існуючі норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки.

Принцип свободи договору відповідно до статей [6, 627 ЦК України](#) є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше,

можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом.

Таким чином, сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства; заборона впливає із змісту акту законодавства; така домовленість суперечить суті відносин між сторонами.

Про необхідність застосування норм [Цивільного кодексу України](#) при визнанні шлюбного договору недійсним міститься вказівка і у [статті 103 СК України](#).

Виходячи зі змісту статей [9, 103 СК України](#), статей [203, 215 ЦК України](#), підставою недійсності шлюбного договору є недодержання в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог: 1) зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства; 2) волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; 3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Норма [статті 97 СК України](#) надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, та не містить заборон або будь-яких обмежень цього права.

Частинами другою, третьою та п'ятою [статті 97 СК України](#) встановлено, що сторони можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень [статті 60 цього Кодексу](#) і вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу. Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

Частинами четвертою, п'ятою [статті 93 СК України](#) передбачено обмеження щодо змісту шлюбного договору: по-перше, договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище порівняно із законодавством; по-друге, за шлюбним договором не може передаватись у власність одному із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Категорія «надзвичайно не вигідне матеріальне становище», вжита у частині четвертій [статті 93 СК України](#), має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої [статті 12 ЦПК України](#), та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства.

Аналогічний правовий висновок сформовано Верховним Судом України у постанові від 28 січня 2015 року у справі № 6-230цс14.

У справі, що переглядається, встановивши, що за умовами спірного шлюбного договору усе нерухоме та рухоме майно (квартира, житловий будинок, дві

земельні ділянки, побутова техніка, кухонне обладнання, меблі, інші речі, що знаходяться у зазначеній нерухомості (п. 4 договору); транспортні засоби, нерухоме та рухоме майно, що підлягає реєстрації, особисті майнові права, які придбані подружжям після укладання шлюбного договору, побутова техніка, меблі, картини, інші речі (п. 5 договору) придбане у шлюбі належить відповідачу, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку що спірними умовами вказаного правочину позивач поставив у надзвичайно невідгідне становище порівняно з відповідачем та положеннями закону.

При цьому, оскільки шлюбний договір є видом цивільного договору то, на нього також розповсюджуються положення [статті 13 ЦК України](#) щодо добросовісності поведінки, зловживання правом, дотримання моральних засад суспільства тощо.

Доводи касаційної скарги про те, що договір відповідає вимогам чинного законодавства є необґрунтованими, оскільки пункти 4, 5 спірного шлюбного договору суперечать вимогам статей [93, 97 СК України](#), у зв'язку з тим, що їх зміст ставить ОСОБА_1 у надзвичайно невідгідне матеріальне становище та передбачає перехід права власності на нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації.

Таким чином, передання відповідачу у власність вказаного у пунктах 4, 5 шлюбного договору майна поставило позивача у надзвичайно невідгідне матеріальне становище, що суперечить нормам матеріального права та є підставою для визнання недійсними відповідних положень шлюбного договору.

Інші доводи касаційної скарги не спростовують правильність висновків судів, якими у повному обсязі з'ясовані права та обов'язки сторін, обставини справи, доводи сторін перевірені та їм дана належна правова оцінка, а зводяться до переоцінки доказів, що відповідно до приписів [статті 400 ЦПК України](#) виходить за межі повноважень суду касаційної інстанції.

У касаційній скарзі ОСОБА_2 міститься клопотання про розгляд справи за участю відповідача та його представника.

ОСОБА_1 подала до Верховного Суду відзив на касаційну скаргу, у якому також міститься клопотання про розгляд справи за участю позивача.

У задоволенні клопотань необхідно відмовити з таких підстав.

Згідно з частиною першої [статті 402 ЦПК України](#) у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням [статті 400 цього Кодексу](#) щодо меж розгляду справи судом касаційної інстанції. У разі необхідності учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

Оскільки розгляд справи Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду здійснюється у порядку спрощеного позовного провадження та необхідність виклику учасників справи для надання пояснень відсутня, підстави для задоволення клопотання про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін та за участю ОСОБА_2, ОСОБА_1 і її представника ОСОБА_4 також відсутні.

Ухвалою Верховного Суду 16 жовтня 2019 року зупинено дію рішення Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року та постанови Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2019 року до закінчення їх перегляду в касаційному порядку.

Оскільки Верховний Суд залишає без змін рішення Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2019 року, а тому дія скасованих судових рішень підлягає поновленню.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Згідно з частиною першою [статті 410 ЦПК України](#) суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Доводи касаційної скарги не дають підстав для висновку, що оскаржені судові рішення постановлено без додержанням норм матеріального і процесуального права та зводяться до переоцінки доказів у справі, що відповідно до положень [статті 400 ЦПК України](#) знаходиться поза межами повноважень Верховного Суду. У зв'язку з наведеним, колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а оскаржені рішення - без змін.

Керуючись статтями [400, 409, 410, 416 ЦПК України](#), Верховний Суд у складі Третьої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні клопотання ОСОБА_2 про розгляд справи за його участю відмовити.

У задоволенні клопотання ОСОБА_1 про розгляд справи за її участю відмовити.

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Рішення Баришівського районного суду Київської області від 14 травня 2019 року, постанову Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2019 року та ухвалу Київського апеляційного суду від 08 жовтня 2019 року залишити без змін.

Поновити дію рішення Баришівського районного суду Київської області

від 14 травня 2019 року та постанови Київського апеляційного суду

від 02 жовтня 2019 року

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Судді

Додаток 2

Постанова

Іменем України

30 січня 2018 року

м. Київ

справа N 756/7489/15-ц

провадження N 61-1744св18

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Висоцької В.С.,

суддів: Мартєва С.Ю., Пророка В.В., Фаловської І.М. (суддя-доповідач), Штелик С.П.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_2,

відповідач - ОСОБА_3,

третя особа - приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Глушко Ліана Володимирівна,

розглянув в порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_2 - ОСОБА_5 на рішення Оболонського районного суду м. Києва від 6 квітня 2016 року в складі судді Жука М.В. та ухвалу апеляційного суду м. Києва від 20 липня 2016 року у складі суддів: Поливач Л.Д., Білич І.М., Вербової І.М.,

ВСТАНОВИВ:

Відповідно до пункту 4 розділу [XIII Перехідні положення ЦПК України](#) у редакції [Закону України від 3 жовтня 2017 року N 2147-VIII "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів"](#) касаційні скарги (подання) на судові рішення у цивільних справах, які подані і розгляд яких не закінчено до набрання чинності цією редакцією Кодексу, передаються до Касаційного цивільного суду та розглядаються спочатку за правилами, що діють після набрання чинності цією редакцією Кодексу.

У червні 2015 року ОСОБА_2 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_3, третя особа: приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Глушко Л.В., про визнання шлюбного договору недійсним.

Позовна заява мотивована тим, що з 16 липня 1992 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі. 8 липня 2009 року подружжя уклало шлюбний договір, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Глушко Л.В. За умовами шлюбного договору майно,

яке не підлягає державній реєстрації, нажите під час шлюбу, є спільною сумісною власністю подружжя, а майно, яке підлягає державній реєстрації, нажите подружжям під час шлюбу, є особистою приватною власністю кожного з подружжя, на чие ім'я зареєстровано рухоме або нерухоме майно. Позивач зазначив, що не пам'ятає, як підписував шлюбний договір, про його підписання дізнався випадково. Вважає, що ОСОБА_3 ввела його в оману, оскільки він підписував довіреність, а не шлюбний договір; скористалась його похилим віком та станом здоров'я; шлюбний договір укладений з порушенням вимог закону, ставить ОСОБА_2 в надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

На підставі викладеного ОСОБА_2 просив визнати шлюбний договір, укладений 8 липня 2009 року між ним та ОСОБА_3, недійсним.

Рішенням Оболонського районного суду м. Києва від 6 квітня 2016 року у задоволенні позову відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що зміст оспорюваного шлюбного договору не суперечить вимогам закону; позивач не довів належними та допустимими доказами укладення шлюбного договору під впливом обману зі сторони відповідача чи перебування в момент його укладення під впливом тяжкої для нього обставини і на вкрай не вигідних умовах.

Ухвалою апеляційного суду м. Києва від 20 липня 2016 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Ухвала апеляційного суду мотивована тим, що шлюбний договір між сторонами був посвідчений нотаріально. Сторонами були обумовлені та узгоджені умови шлюбного договору. Умови договору щодо правового режиму майна, набутого під час шлюбу, не суперечать вимогам чинного законодавства. Крім того, ОСОБА_2 не довів належними та допустимими доказами, що на момент укладення шлюбного договору та його підписання стан здоров'я останнього міг впливати на його свідомість, та те, що позивач при укладенні шлюбного договору помилявся щодо природи правочину, прав та обов'язків, які з нього випливають.

У касаційній скарзі, поданій у серпні 2016 року до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, представник позивача просить скасувати оскаржувані судові рішення та ухвалити нове рішення, яким задовольнити позов, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди попередніх інстанцій у порушення норм процесуального права не врахували надані позивачем докази, не дослідили належним чином і не взяли до уваги дійсні обставини справи. Позивач вказував, що ОСОБА_3 шість років назад одноособово запланувала укласти шлюбний договір без його згоди. Зазначив, що шлюбний договір укладено з порушенням норм закону, а також ставить позивача в надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

15 січня 2018 року справу передано до Верховного Суду.

У частині третій [статті 3 ЦПК України](#) визначено, що провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Положеннями частини другої [статті 389 ЦПК України](#) підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Відповідно до вимог частин першої і другої [статті 400 ЦПК України](#) під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Частиною першою [статті 402 ЦПК України](#) визначено, що у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням [статті 400 цього Кодексу](#).

Касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення.

Судами встановлено, що 16 липня 1992 року між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 укладено шлюб.

8 липня 2009 року між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 укладено шлюбний договір (укладений в шлюбі), який посвідчено приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Глушко Л.В., за умовами якого подружжя діючи добровільно, розуміючи значення своїх дій, попередньо ознайомившись з вимогами цивільного законодавства щодо недійсності правочинів та володіючи українською мовою, уклали цей договір.

Пунктом 1.1 договору передбачено, що майно, яке не підлягає державній реєстрації, нажите подружжям під час шлюбу, є спільною сумісною власністю.

Відповідно до пункту 1.2 договору передбачено, що майно, яке підлягає державній реєстрації, нажите подружжям під час шлюбу, є особистою приватною власністю кожного з подружжя, на чие ім'я зареєстровано рухоме або нерухоме майно.

Установлено, що ОСОБА_2 перебував на стаціонарному лікуванні в Міському ревматологічному центрі Центральної міської клінічної лікарні м. Києва у періоди з 9 вересня по 5 жовтня 2005 року, з 3 січня по 18 січня 2006 року, 14 серпня по 22 серпня 2006 року, з 15 січня по 27 січня 2007 року, з 13 серпня по 23 серпня 2007 року, з 18 лютого по 3 березня 2008 року, з 28 жовтня по 7 листопада 2008 року, а також у Олександрівській клінічній лікарні м. Києва з 16 березня по 26 березня 2009 року.

Рішенням Оболонського районного суду м. Києва від 28 травня 2015 року, що набрало законної сили, задоволено позов ОСОБА_3 до ОСОБА_2 про визнання права особистої приватної власності на частину квартири та

визнано за ОСОБА_3 право особистої приватної власності на 1/3 частину квартири АДРЕСА_1 як майно, набуте за час шлюбу за кошти ОСОБА_3

Відповідно до договору дарування садового будинку від 7 жовтня 2006 року ОСОБА_3 прийняла у дар від ОСОБА_6 належний йому на праві власності садовий будинок АДРЕСА_2

За договором купівлі-продажу автомобіля від 15 січня 2009 року ОСОБА_3 придбала автомобіль ВАЗ-2172.

27 серпня 2009 року ОСОБА_3 продала ОСОБА_2 за біржовою угодою автомобіль ВАЗ 71723.

Частинами першою, дев'ятою [статті 7 СК України](#) встановлено, що сімейні відносини регулюються цим кодексом та іншими нормативно-правовими актами на засадах справедливості, добросовісності та розумності відповідно до моральних засад суспільства.

Серед загальних засад регулювання сімейних відносин у частині другій [статті 7 СК України](#) закріплена можливість урегулювання цих відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками.

[Стаття 9 СК України](#) визначає загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям, а саме: така домовленість не повинна суперечити вимогам [СК України](#), іншим законам та моральним засадам суспільства. Під вимогами законів у цьому випадку слід розуміти імперативні норми, що встановлюють заборону для договірного регулювання відносин подружжя.

Договір, в тому числі шлюбний договір, насамперед є категорією цивільного права, то відповідно до [статті 8 СК України](#) у випадках договірного регулювання сімейних відносин повинні застосовуватися загальні норми статей [3, 6 ЦК України](#) щодо свободи договору, а також глав [52, 53 ЦК України](#) щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання.

Частина третя [статті 6 ЦК України](#) передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, надаючи, таким чином, особам право вибору: використати існуючі норми законодавства для регулювання своїх стосунків або встановити для цих стосунків власні правила поведінки.

Принцип свободи договору відповідно до статей [6, 627 ЦК України](#) є визначальним та полягає у наданні особі права на власний розсуд реалізувати, по-перше, можливість укласти договір (або утриматися від укладення договору); по-друге, можливість визначити зміст договору на власний розсуд, враховуючи при цьому зустрічну волю іншого учасника договору та обмеження щодо окремих положень договору, встановлені законом.

Таким чином, сторони не можуть на власний розсуд врегулювати у договорі свої відносини, лише у випадках, якщо існує пряма заборона, встановлена актом цивільного законодавства; заборона впливає із змісту акта законодавства; така домовленість суперечить суті відносин між сторонами.

Про необхідність застосування норм [ЦК України](#) при визнанні шлюбного договору недійсним міститься вказівка і у [статті 103 СК України](#).

Виходячи зі змісту статей [9, 103 СК України](#), статей [203, 215 ЦК України](#), підставою недійсності шлюбного договору є недодержання в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог: 1) зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства; 2) волевиявлення кожного із подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; 3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

У частинах четвертій, п'ятій [статті 93 СК України](#) є обмеження щодо змісту шлюбного договору: по-перше, договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище порівняно із законодавством; по-друге, за шлюбним договором не може передаватись у власність одному із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Категорія "надзвичайно не вигідне матеріальне становище", вжита у частині четвертій [статті 93 СК України](#), має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої [статті 10 ЦПК України](#).

Норма [статті 97 СК України](#) надає подружжю право визначати у шлюбному договорі правовий режим майна, набутого до чи під час шлюбу, та не містить заборон або будь-яких обмежень цього права.

Суди попередніх інстанцій вірно виходили із того, що зазначені доводи позивача не знайшли свого підтвердження ні в суді першої інстанції, ні під час розгляду справи апеляційним судом, оскільки за укладеним між сторонами шлюбним договором право власності на майно не передавалось, а лише визначався правовий режим майна, яке набуто в період шлюбу між ними. Угода не суперечить закону, перехід права власності на нерухоме майно від одного власника до іншого, яке підлягає державній реєстрації, не відбувався.

Умови шлюбного договору містять взаємні права та обов'язки сторін. При його укладенні сторони були попередньо ознайомлені з наслідками вчинюваної нотаріальної дії, в тому числі з вимогами цивільного законодавства щодо недійсності угод, розуміли значення та умови цього правочину, його правові наслідки, підтвердили дійсність намірів при його укладенні та те, що він не носить характеру уявного, удаваного тощо.

Критерієм правозгідності (правомірності) шлюбного договору є, по-перше, відсутність суперечностей між його змістом та вимогами закону, тобто відповідність договору імперативним нормам та, по-друге, дотримання моральних засад суспільства. Саме з такого розуміння правових норм виходили суди першої та апеляційної інстанцій при ухваленні рішень у цій справі про відмову у задоволенні позовних вимог.

Не заслуговують на увагу доводи касаційної скарги про те, що суди попередніх інстанцій не розглянули та не врахували надані позивачем докази, не дослідили належним чином і не взяли до уваги дійсні обставини справи. Оскільки, як вбачається із матеріалів справи, відсутні докази того, що ОСОБА_2 на момент укладення шлюбного договору та його підписання

хворів на хворобу, яка може впливати на його свідомість. Крім того, є недоведеним те, що ОСОБА_2 при укладенні шлюбного договору помилявся щодо природи правочину, прав та обов'язків, які з нього випливають.

Не знайшли свого підтвердження доводи позивача щодо його перебування в надзвичайно не вигідному матеріальному становищі, ОСОБА_2 не зазначив, в чому саме полягають надзвичайно не вигідні для нього умови шлюбного договору, та не довів, яким чином зазначений договір порушує його права. Суди попередніх інстанцій в цій частині дійшли висновку про недоведеність цієї обставини наявними у справі доказами.

Відповідно до пункту 1 частини першої [статті 409 ЦПК України](#) суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги має право залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скаргу без задоволення.

За змістом [статті 410 ЦПК України](#) суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань.

На підставі викладеного, колегія суддів вважає, що судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій ухвалені з додержанням норм матеріального та процесуального права, а тому ці судові рішення відповідно до частини першої [статті 410 ЦПК України](#) необхідно залишити без змін, а касаційну скаргу - без задоволення, оскільки доводи касаційної скарги висновки судів не спростовують.

Керуючись статтями [400, 409, 410, 416 ЦПК України](#), Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу представника ОСОБА_2 - ОСОБА_5 залишити без задоволення.

Рішення Оболонського районного суду м. Києва від 6 квітня 2016 року та ухвалу апеляційного суду м. Києва від 20 липня 2016 року залишити без змін. Постанова набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Головуючий: Висоцька В.С.

Судді: Мартєв С.Ю.

Пророк В.В.

Фаловська І.М.

Штелих С.П.

Додаток 3

ДОГОВІР
між батьками щодо здійснення батьківських прав та
визначення місця проживання дитини

Місто Київ, _____ дві тисячі _____ року.

Ми, _____ (П.І.П.1), податковий номер _____, паспорт _____, виданий _____ 20__ року, проживаю за адресою: _____ область, _____ район, с. _____, вулиця _____, будинок _____, далі – «Мати», з однієї сторони, та _____ (П.І.П.2), податковий номер _____, паспорт _____, виданий _____ 2000 року, проживаю за адресою: _____ область, _____ район, с. _____, вулиця _____, будинок _____, далі – «Батько», з другої сторони, разом – «Батьки», володіючи українською мовою, усвідомлюючи суть цього правочину, значення своїх дій та спроможні керувати ними, без будь-якого примусу, як фізичного так і психічного, насильства або погроз, попередньо ознайомлені з вимогами чинного законодавства щодо недійсності угод, та згідно вільного волевиявлення, котре відповідає нашій внутрішній волі як учасників цього правочину, усвідомлюючи свої права та обов'язки за договором, маючи намір урегулювати на майбутнє відносини між собою, що стосуються питання участі у вихованні нашої спільної дитини, сина - _____ (П.І.П. Дитини), _____ 20__ року народження, далі - «Дитина», на засадах взаємоповаги один до одного, керуючись статтями 141, 157, 160 Сімейного кодексу України, уклали цей договір про таке:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Цей договір укладено стосовно місця проживання та утримання спільного малолітнього сина Батьків - _____ (П.І.П. Дитини). Факт батьківства підтверджується Свідоцтвом про народження: серії 1-XX № 1111111, виданим Відділом реєстрації актів цивільного стану Солом'янського районного управління юстиції у м. Києві _____ 20__ року, про що в Книзі реєстрації народжень _____ 20__ року зроблено відповідний актовий запис за № 111.

1.2. Відповідно до цього договору Батьки домовились про місце проживання Дитини та про порядок здійснення батьківських прав Батьком та Матір'ю, яка проживатиме окремо від Дитини.

1.3. Місцем проживання Дитини Батьки визначили місце проживання Батька. У разі зміни місця проживання Дитини, Батько зобов'язується попереджувати Матір письмово із вказанням точного місця проживання дитини не пізніше одного місяця з моменту зміни місця проживання.

2. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

2.1. Мати має право зустрічатися та без перешкод спілкуватися з Дитиною, в тому числі у будь-який день тижня та у будь-який час, а також має право, за попередньою домовленістю з Батьком, брати Дитину до себе за місцем свого проживання у вихідні дні.

2.2. У період шкільних канікул, кожен із Батьків має право проводити більше часу разом з Дитиною та відпочивати разом з нею на території України.

3. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

3.1. Батько зобов'язується:

3.1.1. Піклуватися про здоров'я дитини, брати участь у вихованні дитини, забезпечити дитині достатній рівень освіти незалежно від стосунків сторін. Батько зобов'язується не перешкоджати спілкуванню Дитини з Матір'ю.

3.1.2. В дні та час, визначені в п. 2.1. цього договору одягати та збирати Дитину для зустрічі з Матір'ю.

3.1.3. У випадках, визначених п. 2.2, готувати до часу від'їзду багаж Дитини.

3.1.4. Завчасно повідомляти Дитину про час та день зустрічі з Матір'ю, а також повідомляти про причини, що унеможливають такі зустрічі, якщо йому це відомо.

3.2. Мати зобов'язується:

3.2.1. Брати участь у вихованні та духовному розвитку дитини, незалежно від стосунків з Батьком.

3.2.2. За попередньою домовленістю з Батьком, приїхати в місце проживання Дитини, або інше, спеціально обумовлене Батьками місце, забрати Дитину для проведення спільного дозвілля та повернути її в визначений час у місце проживання, або інше, спеціально обумовлене Батьками місце.

3.2.3. У випадках, визначених п.п. 2.1 та 2.2. забезпечити комфортний та безпечний транспортний засіб для перевезення Дитини на відпочинок та забезпечити Дитині комфортні умови проживання та відпочинку - повідомляти Батька Дитини про благополучне прибуття на місце відпочинку, а також заздалегідь попереджати про час повернення, із зазначенням дати приїзду, місця та часу прибуття - повернути Дитину в місце її проживання в обумовлений з Батьком час, якщо Батько особисто не зустрічатиме Дитину безпосередньо в місці прибуття.

3.3. Спільні зобов'язання Батьків:

3.3.1. Батьки зобов'язуються належним чином виконувати взяті на себе зобов'язання, а також своєчасно повідомляти один одного про зміну свого місця проживання, контактних телефонів, та будь-які інші обставини, що мають суттєве значення для своєчасного виконання своїх зобов'язань за цим договором.

3.3.2. Батьки зобов'язуються не втручатися в особисте життя один одного та не підбурювати Дитину проти Батька чи Матері.

3.3.2. Батьки зобов'язуються у міру можливості додатково до перерахованого вище спільно організовувати відвідання Дитиною цирку, кінотеатрів, театрів, клубів, а також проведення іншого дозвілля Дитини.

3.3.3. Батьки зобов'язуються спільно організовувати та проводити в присутності обох Батьків святкування дня народження Дитини в дитячому клубі, кафе, ресторані.

4. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Цей договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення і діє до часу настання повноліття Дитини.

4.2. Батьки зобов'язуються переглянути умови цього договору протягом 1 (одного) місяця з моменту настання таких обставин:

4.2.1. По досягненні дитиною десятирічного віку, - місце проживання Дитини буде визначено з урахуванням бажання самої Дитини.

4.2.2. По досягненні дитиною чотирнадцятирічного віку, - місце проживання Дитини буде визначено бажанням самої Дитини.

4.3. За згодою сторін в період дії договору зміни та доповнення до нього вносяться шляхом укладення додаткового договору, посвідченого нотаріально. Таким же шляхом договір може бути розірвано. Одностороння відмова від виконання договору або одностороння зміна його умов не допускається. При відсутності домовленості між сторонами питання зміни чи розірвання цього договору вирішуються в судовому порядку.

4.4. Всі спори, що виникнуть в процесі виконання цього договору, та розбіжності в тлумаченні окремих положень цього договору вирішуються сторонами шляхом переговорів, а у разі недосягнення згоди - у судовому порядку відповідно до діючого законодавства України.

4.5. Зміст статей 141, 142, 150-155, 157-162, 171 Сімейного кодексу України нам нотаріусом роз'яснено.

4.6. Витрати на укладання та нотаріальне посвідчення цього договору сплачує П.І.П.2.

4.7. Цей договір прочитано Батьками. Батьками нотаріусу підтверджено, що його зміст повністю відповідає їх дійсним намірам. Цей договір складено у трьох примірниках, які мають однакову юридичну силу, один з яких залишається на зберігання в справах приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу Франчук Ірини Анатоліївни, а інші видаються Батькам.

ПІДПИСИ СТОРІН:

Мати

Батько

Місто Київ, Україна, _____ дві тисячі одинадцятого року.

*Цей договір посвідчено мною, **Франчук І.А.**, приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу.*

Договір підписано сторонами у моїй присутності.

Особи сторін встановлено, їх дієздатність перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто плату за домовленістю

Приватний нотаріус

І.А. Франчук

ДОГОВІР про виховання та утримання дитини

м. Київ

«14» лютого 2018 року

Громадянка України **Гришук Ілона Леонідівна** (паспорт серія КА №123456, виданий Оболонським РВКМУ ГУМВС України від 02.08.2000р.; ідентифікаційний номер 123456778), яка зареєстрована і проживає в місті Львів по вул. Володимира Великого, буд.25, кв.12 та діє від свого імені, далі за текстом іменована – «Мати», з однієї сторони та

Громадянин України **Гришук Петро Іванович** (паспорт серія КА №123456, виданий Оболонським РВКМУ ГУМВС України від 05.12.2000р.; ідентифікаційний номер 123456789), який зареєстрований і проживає в місті Київ по вул. Маршала Тимошенка, 14/4 та діє від свого імені, далі за текстом іменований – «Батько», з другої сторони, разом іменовані – «Батьки», уклали цей Договір про визначення місця проживання дитини та участь батьків у її вихованні (далі – «Договір») щодо наступного.

1. Цей Договір укладений Батьками у зв'язку з прийняттям спільного рішення стосовно подання до суду заяви про розірвання шлюбу в порядку, передбаченому статтею 109 Сімейного кодексу України.

2. Батьки досягли згоди і підписанням цього Договору засвідчують своє волевиявлення щодо того, що після розірвання шлюбу між ними - Гришук Володимир, який народився 05 березня 2012 року (свідоцтво про народження від 02 квітня 2012 року, серії АІ010010) від шлюбу Матері та Батька і на момент підписання цього Договору є неповнолітньою дитиною (далі – «Дитина»), буде проживати разом з Матір'ю за адресою: вул. Володимира Великого, 12 кв. 112, м. Львів

3. Батько після розірвання шлюбу буде проживати окремо від Матері та Дитини, що за домовленістю Батьків не може вважатися перешкодою для реалізації Батьком прав і обов'язків з виховання та утримання Дитини.

4. Після припинення між Батьками шлюбних відносин Батько зобов'язується приймати спільну і рівну за обсягом з Матір'ю участь у забезпеченні життя Дитини.

5. Мати гарантує Батькові право вільно відвідувати і спілкуватися з Дитиною, а також брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджатиме нормальному розвитку Дитини.

6. За домовленістю Батьків, даним Договором встановлюється обов'язок Батька сплачувати на утримання дитини аліменти в розмірі по 5000,00 (п'ять тисяч гривень 00 коп.) до досягнення дитиною повноліття.

Аліменти повинні бути сплачені Батьком не пізніше 30 (тридцятого) числа кожного поточного місяця за наступний місяць шляхом перерахування суми аліментів на відкритий на ім'я Матері рахунок, реквізити якого Мати повідомила Батьку до підписання цього Договору.

Батько не звільняється від обов'язку приймати спільну і рівну з Матір'ю участь у додаткових витратах на Дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей Дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

Крім сплати суми аліментів, зазначених в п. 6 даного договору, Батько зобов'язаний брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дітей, їх хворобою тощо).

Додаткові витрати (сума визначається в залежності від обставин, що виникли) на дитину сплачуються Батьком шляхом перерахування суми додаткових витрат за реквізитами, вказаними в п. 6 даного договору.

Аліменти, одержані на дітей, є власністю Матері і мають використовуватися за цільовим призначенням.

Неповнолітня дитина має право брати участь у розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання.

У разі смерті Матері аліменти є власністю дітей.

7. Батьки беруть на себе зобов'язання після розірвання між ними шлюбу належним чином виконувати передбачені цим Договором та чинним законодавством обов'язки по вихованню та утриманню Дитини.

8. Батьки мають право вимагати дотримання іншим з них своїх обов'язків, пов'язаних з вихованням та утриманням Дитини.

9. Батьки несуть відповідальність за життя і здоров'я Дитини, її інтелектуальний, особистий і фізичний розвиток, а також за належне виконання умов цього Договору.

10. Усі спори, що виникають з цього Договору або пов'язані з ним, вирішуються шляхом переговорів між Батьками. Якщо спір не можливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку відповідно до чинного законодавства України.

11. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за взаємною домовленістю Батьків, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

12. Додаткові угоди до цього Договору є його невід'ємною частиною і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі та підписані обома Батьками.

13. Цей Договір складений в простій письмовій формі українською мовою на двох аркушах у трьох оригінальних примірниках, які мають однакову юридичну силу, – по одному для кожного з Батьків та один для суду.

Місцезнаходження та реквізити Сторін:

Мати:

Грищук Ілона Леонідівна

вул. Володимира Великого, 12/112,

м. Львів, 79026

Батько:

Грищук Петро Іванович

вул. Маршала Тимошенка, 14/4,

м. Київ, 04212